

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Högstadiееlevers perspektiv på skolgården

Secondary Students Perspective on the Schoolyard

Andrea Eriksson

Högstadiееlevers perspektiv på skolgården

Secondary Students Perspective on the Schoolyard

Andrea Eriksson

Handledare: Märit Jansson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Gunilla Lindholm, SLU, Institutionen för Stad och Land

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Självständigt arbete i hållbar stadsutveckling

Kurskod: EX0760

Ämne: Landskapsarkitektur

Program/utbildning: Hållbar stadsutveckling, ledning, organisering och förvaltning

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och år: maj 2016

Omslagsbild: Andrea Eriksson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: *högstadieskolgårdar, multifunktionalitet, förtätning, fysisk aktivitet, tonåringar, grönska, brist på yta*

Keywords: *schoolyards, multifunctionality, densification, physical activity, adolescents, greenery, lack of space*

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Tack!

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Märith Jansson, som genom stort engagemang hjälpt mig längs vägen. Tack för all konstruktiv feedback och all inspiration!

Malmö den 10e juni, 2016

Andrea Eriksson

Abstract

As cities grow, the utilization of green areas increases. For children growing up in urban communities, this has a direct impact on their access to areas for play and leisure. Furthermore, the densification of cities has led to an unfavorable development of schoolyards, as schools today can be built without their own schoolyard.

This study examines secondary students' perspective on the schoolyard. The study is preceded by a limited amount of studies of adolescents and their use and experiences of the schoolyard. Based on the ideal of the compact city the study explores whether the size and the amount of greenery on the schoolyard have an impact on the students' experiences, use and preferences. Furthermore, the study examines the significance of the schoolyard according to the students.

A total of 71 eighth graders from three different schools have participated in the study. To be able to examine potential differences between the students' experiences and use in relation to their schoolyards, each schoolyard differs in regard to size and amount of greenery.

The results show that secondary students' experiences often are derived to the physical design of the schoolyard. The experiences and use of the schoolyards are therefore based on the conditions for social interaction and physical activity given.

The study has also been able to show that the majority of the participating students choose to stay indoors during recess, which generally depends on perceived barriers such as bad weather and lack of facilities for play and activity. Furthermore, it has been found that boys and girls are using and experiencing their schoolyards in different ways, which may have to do with the fact that most schools are favoring the boys' play.

In terms of size and amount of greenery, these characteristics have to be understood in a broader sense and are, as individual variables, no guarantee for a high-quality schoolyard. However, a more coherent schoolyard, which combines green areas and opportunities for social and physical activities, could increase the usability.

For the secondary students participating in this study, the schoolyard has shown to be an essential place for self-determination and security. Therefore, the schoolyard plays an important part in the students' everyday life.

As access to open spaces has decreased, this master thesis also discusses the potential of developing the schoolyard to be more multifunctional, e.g. by joint use and by functioning as a place for learning for both students and urban dwellers. By addressing the significance of schoolyards in a wider context, it is thus possible to highlight its relevance to urban planning.

Sammanfattning

Idealet om den kompakta staden har lett till att grönytor i allt större utsträckning tas i anspråk till förmån för ny bebyggelse. För barn och unga som växer upp i urbana samhällen innebär detta att tillgång till ytor för lek och vistelse begränsas. Konkurrensen om marken har även lett till att skolgårdarna utvecklats ofördelaktigt. Skolgårdarnas storlek krymper och idag finns skolor som helt saknar egen skolgård. Enligt lagstiftningen ska det finnas tillräckligt stor friyta för lek och vistelse i eller i närheten av byggnader som innehåller skola, förskola eller fritidshem. Formuleringen innebär dock att olika kommuner arbetar på olika sätt, då det är de själva som ska fastställa riktlinjerna. Då skolgården visat sig kunna utgöra en hälsopotential för barn och unga är den negativa utvecklingen anmärkningsvärd.

Denna studie syftar till att undersöka högstadieelevers egna perspektiv på skolgården. Inriktningen på högstadieelever föregås av att det finns begränsat med studier kring äldre barns skolgårdsmiljö och hur denna uppfattas av eleverna. Studien ämnar därför undersöka hur högstadieelever upplever och använder sin skolgård, samt vilka utvecklingsmöjligheter eleverna ser att skolgården har utifrån sina behov och intressen. Med avstamp i den kompakta staden ämnar studien även att undersöka huruvida skolgårdens yta och mängd grönska kan inverka på elevernas upplevelser, användning och önskemål. Därtill undersöks även vilken betydelse skolgården kan ha för högstadieelever.

Tre åttondeklasser från tre olika skolor i Skåne har deltagit i studien. Skolornas respektive skolgårdar skiljer sig åt avseende yta och mängd grönska för att kunna undersöka potentiella skillnader i hur eleverna upplever och använder sin skolgård.

Resultatet visar att elevernas upplevelser av skolgården ofta härleds till skolgårdens fysiska utformning. Skolgården upplevs och används utifrån de förutsättningar som ges för socialt umgänge och fysisk aktivitet. Studien har också kunnat visa att många elever väljer att stanna inomhus beroende på vädret och att skolgårdsmiljön sällan tillgodoser elevernas behov eller intressen i den mån som önskas. Det har därtill visat sig att pojkar och flickor använder och upplever skolgården på olika sätt och att pojkarna ges bättre förutsättningar att kunna utföra de aktiviteter de önskar än flickorna.

Skolgårdens yta och mängd grönska behöver förstås i ett större sammanhang och är som enskilda variabler ingen garanti för en skolgård av hög kvalitet. För att kunna möta alla elevers behov och intressen efterfrågar eleverna en mer sammansatt skolgård, där gröna miljöer i större utsträckning integreras med möjligheter till socialt umgänge och fysisk aktivitet. Skolgården har en viktig roll i elevernas vardagsliv, inte minst genom att verka som en plats för trygghet och rätt till självbestämmande.

Då tillgång till friytor minskat diskuteras även skolgårdens potential att utvecklas till att bli mer mångfunktionell, exempelvis genom ökat samutnyttjande, grönstruktur och lärande. Genom att betona skolgårdens potentiella betydelse även i ett större sammanhang är det möjligt att lyfta skolgårdens relevans i planeringen.

Innehåll

Abstract	
Sammanfattning	
1. Inledning.....	1
1.1. Bakgrund	1
1.2. Syfte och frågeställning	2
2. Metod	3
2.1. Litteraturstudier	3
2.2. Kontexten.....	4
2.2.1. Rönnenskolan	4
2.2.2. Hagalidskolan.....	6
2.3. Tidigare studie	7
2.3.1. Nosabyskolan	7
2.3.2. Resultat av studien	9
2.4. Kategorisering av skolgårdar	10
2.5. Deltagare.....	13
2.6. Genomförande	13
2.6.1. Enkätundersökning	13
2.6.2. Individuella intervjuer	14
2.6.3. Promenadintervju	14
2.7. Analys av insamlat material	14
2.8. Forskningsetiska ställningstaganden	15
2.9. Metoddiskussion.....	15
3. Litteraturoversikt.....	16
3.1. Brist på yta och natur	16
3.2. Regelverk kring skolgården.....	17
3.3. Naturen som klassrum	18
3.4. Skolgårdens utformning och funktion	18
3.5. Skolgårdsmiljöns inverkan på barns och ungas fysiska aktivitet	20
3.6. Tonåringars förändrade behov och preferenser	21
4. Högstadiееlevs perspektiv på skolgården – resultat.....	23
4.1. Rönnenskolan	23
4.1.1. Upplevelser.....	23
4.1.2. Användning	25
4.1.3. Utvecklingsmöjligheter	26

4.2. Hagalidskolan	28
4.2.1. Upplevelser.....	28
4.2.2. Användning	29
4.2.3. Utvecklingsmöjligheter	30
4.3. Sammanfattande jämförelse av skolgårdarna	32
4.3.1. Upplevelser.....	32
4.3.2. Användning	32
4.3.3. Utvecklingsmöjligheter	33
5. Diskussion	35
5.1. Hur upplever och använder högstadieeleverna sin skolgård och vilka förändringar uppfattar eleverna behövs på skolgården?	35
5.2. Vilken betydelse kan skolgårdens yta och mängd grönska ha för elevernas upplevelser, användning och önskemål?	36
5.3. Vilken betydelse kan skolgården ha för högstadieelever?.....	37
5.4. Slutsats.....	37
5.5. Reflektioner och rekommendationer för fortsatta studier inom ämnet.....	38
6. Referenser.....	39
Bilagor	44
Bilaga 1. Enkät	44
Bilaga 2. Intervjuguide	47
Bilaga 3. Informationsbrev	48
Bilaga 4. Samtyckesbrev	49

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Idag lever över hälften av jordens befolkning i städer och inflyttningen till urbana samhällen ökar. Urbaniseringen har lett till att många städer valt att anamma idealet om den kompakta staden, ett ideal som ofta leder till att både kvaliteten och kvantiteten hos grönområden i städer begränsas (Jim 2004). Förtätningen och utbredningen av staden har stor påverkan på natur- och djurlivet och således även på de ekosystemtjänster vi människor drar nytta av. Ekosystemtjänsterna delas ofta in i stödjande, försörjande, reglerande och kulturella tjänster och inkluderar följaktligen alltifrån tjänster med indirekt betydelse för människan, till mer direkta tjänster som produktion av mat, klimatreglering, rekreation och lärande (Millenium Ecosystem Assessment 2005).

De ekosystemtjänster som tillhandahålls av grönområden är beroende av områdets fysiska kvaliteter och funktioner. Kvaliteter som storlek, placering och kontinuitet av grönområdet påverkar således ekosystemtjänsterna och därmed dess värden och förmåner (Jansson 2014). Genom att utveckla vegetation i närheten av redan befintliga grönområden går det att skapa sammanhängande grönstruktur. Grönstrukturen möjliggör för områdena att komplettera och stödja varandra ekologiskt, vilket inte enbart främjar den biologiska mångfalden utan även kan öka tillgången till rekreativa områden (Niemelä et al. 2010). Grönstrukturen kan även bidra med pedagogiska värden, vilket är viktigt eftersom kunskap och känsla för natur är en förutsättning för viljan att bevara och underhålla naturen även i framtiden (Almstedt Jansson 2011). Att staden kan tillhandahålla urbana grönområden med goda kvaliteter och funktioner är således viktigt för en hållbar stadsutveckling, både ur ett ekologiskt, ekonomiskt och socialt perspektiv (Jansson 2014).

För barn och unga som växer upp i urbana samhällen har trenden med den kompakta staden begränsat tillgången till naturliga miljöer. Bristen på yta och konkurrensen om marken har bland annat lett till att nya bostadsområden helt kan sakna lekplatser och grönytor, men även skolornas utomhusmiljöer har påverkats. Inte sällan tas befintliga skolgårdar i anspråk för ny bebyggelse och samtidigt öppnas skolor som helt saknar egen skolgård (Mårtensson 2008). Genom forskning kring barns och ungas fysiska aktivitet och hälsa har det visat sig att de får största delen av sin motion under skoldagarna och då främst på rasterna. Skolgården utgör därför en stor hälsopotential för barnen (Nordström 2014). Att skolor utan skolgård kan accepteras idag är därför anmärkningsvärt.

Att ha möjlighet att vistas i naturen är viktigt för såväl barn som vuxna. För barn är leken en viktig del av vardagen som bidrar till utveckling av både fysik och social kompetens. Leken uppstår där barn möts och det är därför viktigt att i planeringen tillgodose behovet av mötesplatser och goda utomhusmiljöer där barn bor, lever och vistas (Boverket 2015). Det är även ett faktum att skolor idag tenderar att ligga längre ifrån hemmet än tidigare, vilket medfört att barnets fysiska rum utvidgats. Idag sker barnens vardagliga kontakt med naturen därtill oftare i skolan eller på lekplatsen, snarare än i den direkta närmiljön till hemmet (Nordström 1998).

I och med bristen på yta och den minskade tillgången till naturliga miljöer har skolgårdens roll förändrats. Barns och ungas behov av naturkontakt, fysisk aktivitet och sociala interaktioner behöver därför i större utsträckning tillgodoses genom skolans utomhusmiljö. Ur ett hållbarhetsperspektiv behöver skolgården utvecklas till att bli mer mångfunktionell för att kunna tillgodose såväl elevernas behov som samhällets. Genom att satsa på att återinföra naturliga miljöer till skolgårdarna kan dessa förstärka anslutningen till andra urbana grönområden. Skolgården har således möjlighet att utvecklas som en del av stadens grönstruktur, vilket inte minst viktigt för att stärka städernas resiliens, samt för att främja en hållbar resursförvaltning (Ioja et al. 2014). För att stärka skolgårdens roll i planeringen skulle skolgården även kunna utvecklas till att fungera som en mötesplats eller plats för lokal aktivitet, samt för att stärka exempelvis hälsa, jämlikhet och trygghet. De ytor som skolor kräver står outnyttjade under stora delar av året, exempelvis under kvällar, helger och lov. Den kapacitet skolorna har av lokaler, idrottsplatser och övriga ytor kan därtill vara en av de få allmänna ytor som finns tillgängliga i den täta stadsmiljön. Genom att samutnyttja marken kan samhällets krav på effektiv markanvändning tillgodoses. Även om skolan och skolgården primärt är till för eleverna och skolverksamheten kan skolgården fungera som en viktig plats efter skoltid, inte minst som mötesplats och lekplats för stadens barn och unga (Boverket 2015).

Tidigare forskning har belyst behovet av att förskole- och skolgården utvecklas i enlighet med yngre barns behov – gällande exempelvis hälsoaspekter och möjligheter till lek och utveckling (se t.ex. Grahn et al. 1997; Mårtensson 2004; Söderström et al. 2004), men det finns väldigt lite skrivet om skolgårdens betydelse för äldre barn och tonåringar. Framför allt upplever jag att det saknas litteratur som fokuserar på högstadielävernas egna perspektiv på skolgården. Det finns dock ett kandidatarbete i landskapsarkitektur som kan utgöra en inspiration och start för fortsatta studier av detta (Abdulah 2016). Då rasterna blir kortare i takt med att barnen blir äldre vill jag påstå att en varierad och behovsanpassad utomhusmiljö får ökad betydelse, inte minst för att skolgården är den plats där eleverna själva ska få tillfälle att förfoga över sin tid mellan lektionerna och således bör möjliggöra för såväl fysisk aktivitet och återhämtning som naturkontakt och socialt liv. I detta arbete ämnar jag därför undersöka hur högstadieläver upplever och använder sin skolgård, samt vilka utvecklingsmöjligheter eleverna ser att skolgården har utifrån sina egna behov och önskemål.

1.2. Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att undersöka hur högstadieläver upplever och använder skolgården utifrån variablerna yta och mängd grönska. Detta undersöks utifrån följande frågeställningar:

Hur upplever och använder högstadieläverna sin skolgård och vilka förändringar uppfattar eleverna behövs på skolgården?

Vilken betydelse kan skolgårdens yta och mängd grönska ha för elevernas upplevelser, användning och önskemål?

Vilken betydelse kan skolgården ha för högstadieläver?

2. Metod

För att undersöka skolgården utifrån högstadieelevers upplevelse, användning och önskemål har detta arbete genomförts som en kvalitativ empirisk studie, med vissa kvantitativa inslag. Studien är utförd som en fallstudie på två skolor i Skåne, där syftet har varit att spegla elevernas egna perspektiv på skolgården. Studiens fokus har därför legat på att få förståelse för den sociala verkligheten baserat på hur eleverna tolkar sin skolgårdsmiljö (Bryman 2011). Att delge barnets egna perspektiv på skolgården är viktigt, då barn uppfattar och använder utemiljön på ett annat sätt än vad vuxna gör (Jansson 2008). Barnets perspektiv innebär att man utgår ifrån barnets egna upplevelser, erfarenheter och åsikter, snarare än den vuxnes syn på vad barn behöver utifrån deras generella behov – så kallat barnperspektiv (SKL 2015).

Urvalet av skolor har skett genom så kallat *maximum variation cases*, vilket innebär att studien utgått från tre fall som skiljer sig åt avseende yta och mängd grönska. Urvalsstrategin lämpar sig väl för att uppnå mesta möjliga mängd information om betydelsen av olika förhållanden, samtidigt har fallstudien som format kunnat bidra till att skapa en djupare förståelse för temats komplexitet (Flyvbjerg 2003). Variablerna yta och mängd grönska har använts dels i urvalet av skolor, men även som faktorer för att kunna uttyda ifall dessa har inverkan på elevernas upplevelser och användning av skolgården.

Vid datainsamling användes metodtriangulering för att undersöka samma sak med hjälp av olika metoder. För denna studie har enkätundersökningar, individuella intervjuer och promenadintervjuer använts. Metodtriangulering lämpar sig väl för att kunna foga samman flera perspektiv. Dessutom möjliggör triangulering att det material som samlats in genom olika metodtekniker tillkännager motsägelsefulla resultat, vilket kan synliggöra komplexiteten hos ett problem (Cele 2005).

Då min förförståelse varit begränsad och det finns lite befintlig forskning i ämnet har undersökningen till stor del varit explorativ, vilket innebär att studiens syfte varit att inhämta information som kan belysa temat utifrån olika synpunkter.

Målet med studien har varit att få ta del av högstadieelevers egna perspektiv på skolgården och deras berättelser utgör därför, tillsammans med de teoretiska utgångspunkterna, grunden för detta arbete.

2.1. Litteraturstudier

Insamling av litteratur har skett genom att relevanta sökord kopplade till studiens syfte tagits fram. Dessa har sedan använts för sökningar i Google Scholar, Taylor & Francis Online och Google sökmotor. Vetenskapliga artiklar och myndighetsrapporter utgör grunden för den litteraturoversikt som gjorts. Då vetenskapligt material är färskvara har så aktuella källor som möjligt använts.

För att välja ut artiklar som var relevanta för studiens syfte har litteraturen i första hand gallrats efter rubriksättning. Andra utgallringen har skett genom att läsa abstract i de artiklar som verkat relevanta. De artiklar som verkat intressanta för syftet har sedan lästs igenom och antingen gallrats ut eller använts som underlag i studien. Genom de artiklar som varit intressanta för studiens syfte har även vidare referenser kunnat hittas, såväl artiklar som böcker.

Litteraturen har primärt använts som teoretisk grund, samt för att kunna sätta resultatet i ett sammanhang. Litteraturen utgår därför ifrån bland annat ekologiska och sociala hållbarhetsprinciper, regelverk och rekommendationer kring skolan och skolgården, skolgårdssatsningar, urban grönstruktur, förtätning, tidigare studier kring barn och unga kopplade till förskole- och skolgården, samt naturens betydelse för barn och ungas utveckling.

2.2. Kontexten

Då faktorer som yta och mängd grönska kan vara beroende av ifall skolorna ligger i tätt bebyggda områden eller på landsbygden ges nedan en kort beskrivning av de deltagande skolorna och deras skolgårdar. Situationsplaner används för att illustrera skolgårdarnas utformning med särskild hänsyn till gröna respektive hårdgjorda ytor.

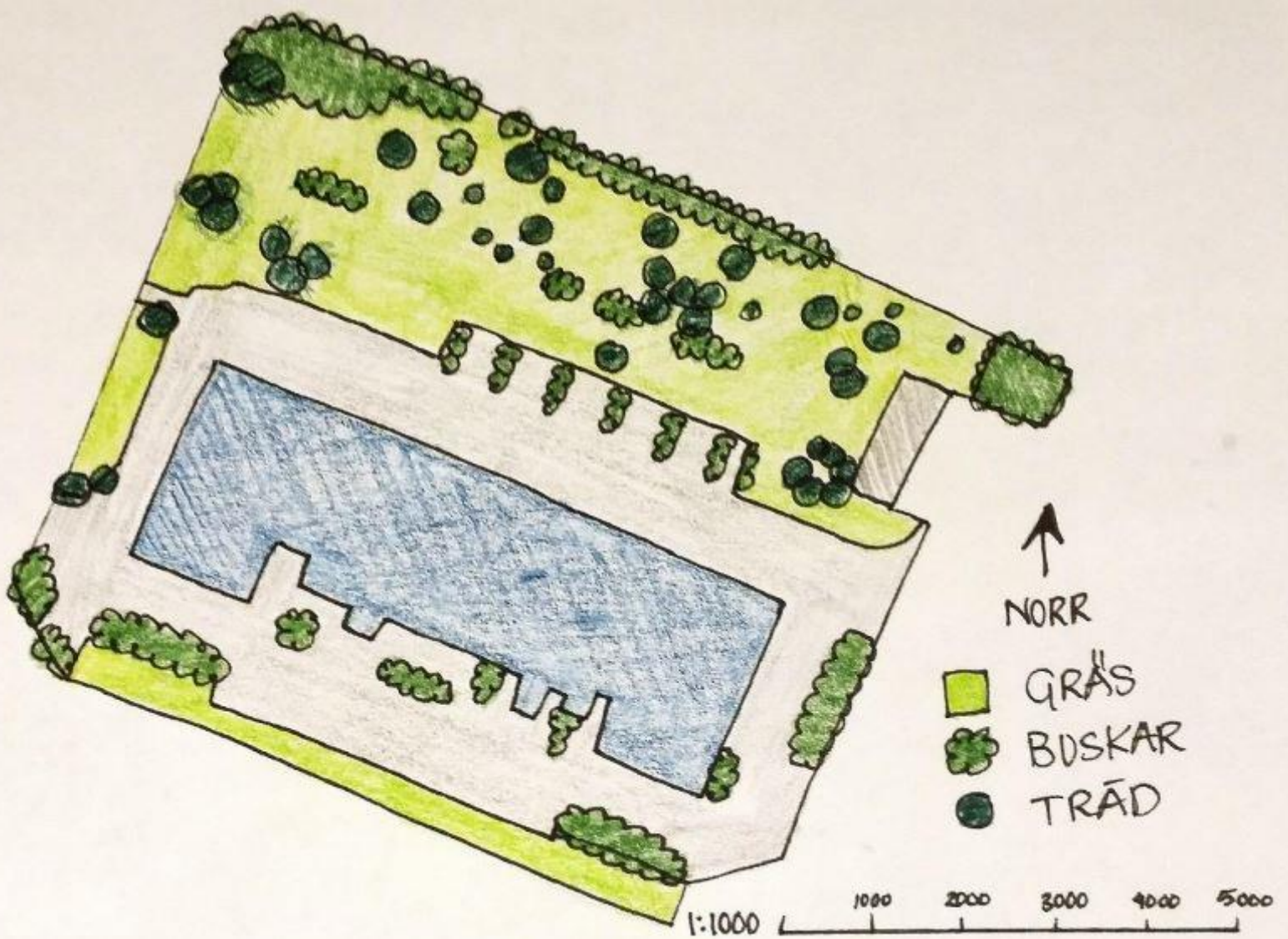
2.2.1. Rönnensskolan

Rönnensskolan är en kommunal grundskola i centrala Malmö med cirka 310 elever fördelade på tolv klasser i årskurs 6-9. Skolorområdet ligger i halvsluten stadsstruktur där skolans framsida vetter mot Sallerupsvägen. I den direkta närmiljön finns såväl skolor som bostadshus.

Rönnensskolans skolgård (se Figur 1) utgörs av en markyta om cirka 3900 m². Drygt hälften av marken består av gröna ytor som gräsmattor, träd och buskage. Det är i huvudsak skolgårdens främre del som präglas av vegetation. Här finns även en basketplan, en cykelparkering samt ett antal bänkar och stolar. På baksidan, som till största delen är asfalterad, finns en så kallad king out-plan¹, bänkar och ett par nytillkomna pallkragar som elever och lärare använder för odling av bland annat jordgubbsplantor.

Ett stenkast ifrån skolan finns även en mindre grusplan med fotbollsmål som elever från årskurs sju och uppåt har möjlighet att nyttja under rasterna.

¹ En king out-plan är en bollplan som består av en kvadratisk ruta uppdelad i fyra mindre rutor. Planen är avsatt för fyra personer och spelet går ut på att man ska slå ut sina motspelare genom bollen studsas på motspelarens ruta och ut utanför spelplanen. King out kan även kallas ruta, king eller bengtboll. ([https://sv.wikipedia.org/wiki/Ruta_\(bollspel\)](https://sv.wikipedia.org/wiki/Ruta_(bollspel)), 2016-04-25)

Figur 1. Översikt över Rönnenskolans och dess skolgård (Andrea Eriksson)

2.2.2. Hagalidskolan

Hagalidskolan är en kommunal grundskola med idrottsinriktning som ligger i Staffanstorp kommun, mellan Malmö och Lund. På skolan går cirka 450 elever fördelade på 18 klasser i årskurserna 7-9. Skolorområdet gränsar till ett bostadsområde med villor med närhet till idrottsplats och åkermark.

Skolgården (se Figur 2) är cirka 21 000 m² stor och omgärdar skolbyggnaden i alla fyra väderstreck. På skolgården finns rikligt med vegetation i form av gräsmattor, träd och buskage. Den kuperade terrängen i form av gröna kullar delar tillsammans med gräsytor in skolgården i mindre delområden. På skolgårdens baksida finns en multiplan/innebandyplan samt en basketplan, ett flertal bänkar finns placerade runt om på skolgården. Den främre, norra delen av skolgården består till stor del av hårdgjorda ytor med bland annat cykelparkering. En större bilparkering finns belägen på skolans östra sida.

Figur 2. Hagalidskolan och dess skolgård (Andrea Eriksson)

2.3. Tidigare studie

Som inspiration för denna studie finns ett kandidatarbete från SLU, skrivet av Maroa Abdulah (2016). I studien utgår författaren ifrån en årskurs åtta på Nosabyskolan i Kristianstad när denne ska undersöka hur eleverna använder och upplever sin skolgård. För att inhämta material har så kallad metodtriangulering – genom enkäter, individuella intervjuer och promenadintervjuer - använts. Min studie har som mål att kunna jämföras med Abdulahs (2016) studie och använda den som ett av tre fall. Jag har därför valt att beakta författarens tillvägagångssätt för att möjliggöra en så reliabel jämförelse som möjligt. Hänsyn har således tagits till författarens metodval och frågeformuleringar.

2.3.1. Nosabyskolan

Den skola som undersökts i Abdulahs (2016) studie ligger i utkanten av Kristianstad och är en skola som vid tillfället för studien inrymde cirka 400 elever i årskurs 4-9. För studien valdes en klass åtta med inriktning mot bild och form ut att delta. Av klassens 30 elever deltog 25 i enkätundersökningen. Av dessa var ungefär en tredjedel pojkar (Abdulah 2016). Fyra elever valdes genom lottnings ut för att delta i individuella intervjuer, dessa fyra deltog även i en gemensam promenadintervju.

Nosabyskolans skolgård (se Figur 3) är drygt 35 000 m² och består i huvudsak av gräsmattor och hårdgjorda ytor, med enstaka träd och buskar främst belägna på skolgårdens södra del. På skolgården finns bland annat bollplaner för handboll, volleyboll, basket och fotboll, skateboardramp, löpbana, gungor och en läktare med konstgräs (Abdulah 2016). Skolområdet gränsar i norr och öster till åkermark.

Figur 3. Nosabyskolan och dess skolgård (Andrea Eriksson)

2.3.2. Resultat av studien

Nedan följer en sammanfattning av resultatet från Abdulahs (2016) studie. Resultatet redovisas efter studiens tre teman *upplevelser*, *användning* och *utvecklingsmöjligheter*.

Upplevelser

På Nosabyskolan är elevernas upplevelser av skolgården starkt förknippade med sociala aktiviteter, något som anses vara fundamentalt för en bra och trevlig skolgård. Eleverna använder skolgården på olika sätt och har ett flertal favoritplatser där social handling är grundläggande. Många av de favoritplatser eleverna nämner är redskap eller sportplaner där eleverna kan hitta på saker tillsammans eller möta elever från andra klasser. Genom att göra saker tillsammans på rasterna tror eleverna att samhörigheten följer med in i klassrummet.

Många av elever menar att sittplatser är viktigt att ha på en skolgård och upplever att sittmöjligheterna på skolgården är relativt bra. Skolgården upplevs därtill vara modern och anpassad efter alla elevers behov och preferenser. Att skolgården är stor och rymlig anser eleverna vara positivt, då det medför många öppna ytor och stora lekutrymmen där de kan vistas.

Användning

Användningen av skolgården är beroende av såväl årstid och väder som elevernas intressen. Av resultatet framgår att 17 av de 25 deltagande eleverna oftast tillbringar rasterna inomhus. Emellertid beskrev 20 av dem att de gärna vistas utomhus under sommaren, varför de efterfrågar åtgärder för att möjliggöra för en förlängd utomhussäsong så att de kan spendera rasterna utomhus även under vintern. Genom att de redskap och anordningar som finns på skolgården stimulerar eleverna till utomhusvistelse och ofta nyttjas på olika sätt beroende av aktivitet betonar Abdulah (2016) vikten av multifunktionalitet på skolgården.

Betydelsen av att ha en skolgård och att själv kunna välja om man vill spendera rasten inomhus eller utomhus anses viktigt.

Utvecklingsmöjligheter

Trots att många elever verkar positiva till sin skolgård ser de utrymme för förbättringar. Då användningen av skolgården begränsas till den varmare delen av året skulle exempelvis en konstgräsplan kunna förlänga säsongen för de som gillar att spela fotboll. Eleverna efterfrågar även en skyddad plats, exempelvis ett lusthus, där de kan vistas vid regn eller snö, samt använda som en plats att studera på.

Många elever upplever även att det saknas klassiska lekredskap på skolgården, exempelvis gungor, rutschkanor och klätterställningar. Även vegetation efterfrågas, då denna skulle kunna användas för såväl lek som för att skapa en mysigare känsla på skolgården.

2.4. Kategorisering av skolgårdar

För att i denna studie kunna jämföra elevernas upplevelser och användning av skolgårdarna har de deltagande skolorna klassificerats utifrån variablerna yta och mängd grönska. Dessa variabler har valts ut för att tillgången till yta och grönska är faktorer som minskar i takt med att städerna växer. Grönska avser gräs, träd, buskar, planteringar och annan typ av växtlighet. Mängd grönska innebär att andelen gröna ytor i förhållande till skolgårdens totala storlek tas i beaktande vid klassificering.

Målet har varit att hitta skolgårdar med skiftande karaktär, där olikheterna ses som tillgångar för den jämförelse som följer. Klassificeringen har skett genom att placera ut skolgårdarna längs två korsande linjer i ett tvådimensionellt koordinatsystem, där x-axeln utgörs av variabeln *mängd grönska* och y-axeln av variabeln *yta* (se Figur 4). På detta sätt synliggörs skolgårdarnas skillnader på ett tydligt sätt. För att förenkla redogörelserna av skolgårdarna i arbetet kommer beskrivningarna ”stor och mindre grön”, ”liten och grön”, samt ”stor och grön” att användas för att kunna skilja skolorna åt.

Figur 4. För att tydliggöra skolgårdarnas skillnader avseende yta och mängd grönska har dessa placerats ut på ett tvådimensionellt koordinatsystem. Observera att mittpunkten i detta koordinatsystem inte avser ett nollvärde, utan i stället avser ”medelstor/medelgrön”.

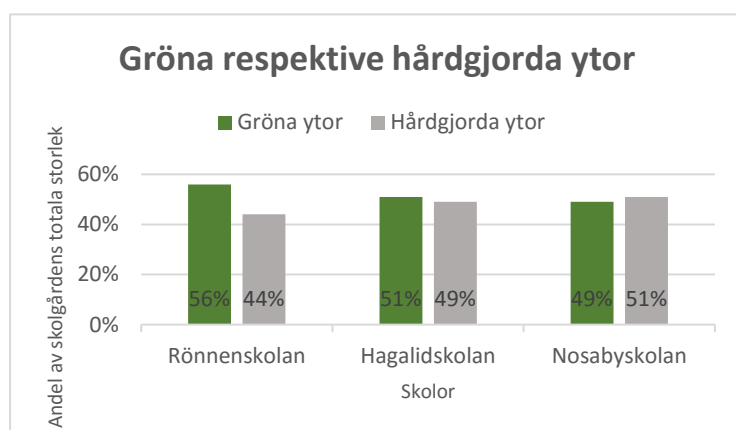
Kategoriseringen av grönska har skett genom en uppskattning av andelen gröna respektive hårdgjorda ytor på skolgårdarna. Som ytterligare variabel har *mängd varierad grönska* använts. Mängd varierad grönska är betydelsefull som variabel då variation kan bidra med flera positiva värden. Även på begränsade ytor kan naturliga miljöer med träd, buskar och gräs främja såväl mental återhämtning som biologisk mångfald. Grönytor med träd och naturlig vegetation kan därtill fungera som fristad, vilket främjar mental hälsa (Jansson 2014). Andelen varierad grönska av den totala grönskan medför i denna studie att skolgårdar med

högre andel variation således kategoriseras som mer gröna än skolgårdar med lägre andel varierad grönska.

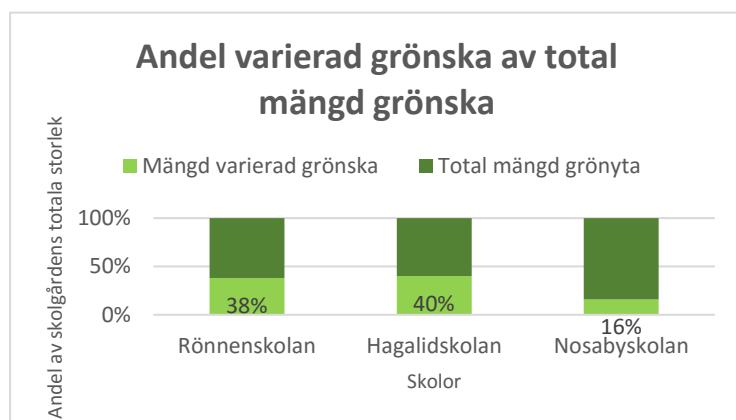
Uppskattningen av skolgårdarnas yta, mängd grönska och mängd varierad grönska baseras på mätningar som gjorts med hjälp av Eniros mätverktyg för att mäta yta. Verktöget har tillämpats i Eniros kartfunktion där satellitfoto använts för att urskilja skolgårdens gränser. Med hjälp av verktöget har sedan skolgårdens yta kunnat mätas (Eniro 2016). Skolbyggnader har exkluderats från mätningen då dessa inte räknas som en del av skolgårdens utemiljö. Enligt Boverket (2015) är ett rimligt mått för barn i grundskolan 30 m² friyta per barn. Tabell 1 nedan visar skolgårdarnas storlek i förhållande till varandra. En jämförelse av antal kvadratmeter per barn redovisas då yta skulle kunna ses som en förutsättning för skolgårdens utformning och innehåll (Kristensson 2003).

Tabell 1.

	Rönnenskolan	Hagalidskolan	Nosabyskolan
Skolgårdens totala storlek	3900 m ²	21 000 m ²	35 000 m ²
Kvadratmeter per elev ≈	12 m ²	46 m ²	87 m ²

Figur 5. Diagrammet ovan visar på andel grönytor resp. hårdgjorda ytor av skolgårdens totala storlek. Rönnenskolan n=3900m², Hagalidskolan n=21 000m², Hagalidskolan n=35 000m².

Figur 6. Diagrammet visar på andelen varierande grönska i förhållande till den totala mängden grönska på skolgårdarna.

Som figurerna här intill visar är alla tre skolor förhållandevis gröna (se Figur 5). Den grundläggande skillnaden visar sig i mängden varierad grönska (se Figur 6). Rönnenskolans och Hagalidskolans skolgårdar har ungefär lika stor andel varierad grönska av den totala mängden grönska, medan Nosabyskolan har låg andel varierad grönska. Nosabyskolans skolgård klassificeras således som minst grön av de tre och kategoriseras därför som *stor och mindre grön*.

Då både Rönnenskolan och Hagalidskolan går att betrakta som relativt gröna klassificeras de ungefär likvärdigt gällande grönska. Skolgårdarna skiljer sig dock åt i avseendet yta, varför Rönnenskolan kategoriseras som *liten och grön* och Hagalidskolan som *stor och grön*.

Del av Rönnekolans skolgård

Del av Hagalidskolans skolgård

Del av Nosabyskolans skolgård (Abdulah 2016)

2.5. Deltagare

Urvalet av deltagare till studien bestod av en årskurs åtta på respektive skola. På Rönnenskolan valdes en klass med 27 elever ut av skolans kurator i samråd med ansvarig klasslärare. Då dessa tidigare samarbetat i ett skolgårdsprojekt tillsammans blev det naturligt att valet föll på den klass denne lärare ansvarade för. Av de 27 eleverna närvarade 23. Samtliga elever deltog i enkätundersökningen – 12 flickor och 11 pojkar. Fyra elever valdes på förhand ut av läraren för att delta i de individuella intervjuerna. Samma elever deltog senare i en promenadintervju på skolgården. Alla elever som deltog i intervjuerna hade lämnat in samtycke (se bilaga 4) från föräldrarna.

På Hagalidskolan valdes en klass bestående av 26 elever ut av utvecklingsledaren för skolornas årskurs 8. 23 av eleverna närvarande och deltog i enkätundersökningen – 13 pojkar och 10 flickor. Fem av eleverna hade valts ut att delta i intervjuerna, men vid genomförandet ångrade sig en av dem, varför deltagande elever vid intervjuerna blev 1 pojke och 3 flickor.

Båda klasserna kan anses vara typiska för en kommunal grundskola. Inga personliga frågor som skulle kunna härledas till den enskilde eleven har ställts under studien.

2.6. Genomförande

Den initiala kontakten med skolorna skedde via e-post till respektive skola, i vilka jag presenterade mig själv och min studie. Per e-post beslutades även datum och tid för när jag skulle ges möjlighet att besöka skolorna för att genomföra min studie. Till klassläraren för respektive klass bifogades informations- och samtyckesbrev (se bilaga 3 & 4), vilka på Rönnenskolan delades ut till berörda elever för att få samtycke från föräldrarna.

Enkätundersökningen har legat som grund för det resultat som redovisas i denna studie. De individuella intervjuerna och promenadintervjuerna har använts för att generera mer utförlig information om olika företeelser och har således primärt använts för att styrka eller motsätta den information som givits under enkätundersökningen. Samma rutiner för studien följdes på båda skolorna. Studien genomfördes under en dag per skola.

2.6.1. Enkätundersökning

Undersökningen inleddes med en enkätundersökning i helklass. På båda skolorna deltog alla närvarande elever, 23 på respektive skola - 12 flickor och 11 pojkar på Rönnenskolan, samt 10 flickor och 13 pojkar på Hagalidskolan.

Enkäten bestod av två flervalsfrågor där eleverna fick kryssa i sitt svar. Flervalsfrågorna följdes av sju öppna frågor (se bilaga 1). Syftet med enkätundersökningen var att få en tydlig bild av hur eleverna upplever och använder sin skolgård. Det var därför naturligt att inleda enkäten med flervalsfrågor kring hur och var eleverna oftast spenderar sina raster. De öppna frågorna användes i syfte att fånga in elevernas egna berättelser om skolgården och möjliggjorde även för oförutsedda svar. För att få så omfattande svar som möjligt formulerades frågorna i enkäten för att undvika ja- och nej-svar. För att stärka reliabiliteten användes ett så enkelt och tydligt språk som möjligt när frågorna formulerades. Detta för att öka sannolikheten att alla elever uppfattade frågorna på samma sätt (Trost 1994).

2.6.2. Individuella intervjuer

De individuella intervjuer som genomförts har varit semistrukturerade, vilket innebär att utrymme lämnat för att eleverna ska kunna ta upp sådant de själva finner intressant (Bryman 2011).

Inför intervjuerna förbereddes en intervjuguide som bestod av 20 öppna frågor som behandlade upplevelser, användning och potentiella utvecklingsmöjligheter på skolgården (se bilaga 2). Frågorna höll en viss ordning för att på ett så bra sätt som möjligt följa varandra, kunna styrka varandra eller utveckla svaren från tidigare frågor. Frågorna var även flexibla i den meningen att följdfrågor skulle kunna ställas (Bryman 2011). Frågorna grundades till viss del på de frågeställningar som ingick i enkäten (se bilaga 1), men hade som syfte att generera mer utförliga svar och resonemang från eleverna. Intervjuerna möjliggjorde på så sätt en ökad förståelse och en vidare uppfattning kring de svar som lämnats i enkäterna.

Intervjuerna spelades in med godkännande från eleverna. Utöver inspelning dokumenterades även intervjuerna med anteckningar. Varje elev intervjuades enskilt under cirka 15 minuter. Varje intervju avslutades med att fråga om eleverna hade något mer att tillägga, vilket enligt Kvale (1997) ger informanten möjlighet att yttra tankar och frågor hen funderat kring under intervjun.

2.6.3. Promenadintervju

Det sista momentet av undersökningen bestod av promenadintervjuer. Deltagarna vid denna intervju var desamma som deltagit i de individuella intervjuerna på skolorna. Inför promenadintervjuerna hade fem frågor förberetts som stöd. Syftet med promenadintervjuerna var att få en ökad förståelse för hur eleverna upplever och använder sin skolgård, varför diskussionen utgick ifrån de upplevelser och erfarenheter eleverna spontant kom att tänka på under promenaden. Metoden var lämplig för att eleverna själva skulle få möjlighet att visa och beskriva delar av sin skolgård. Promenadintervjuer är särskilt lämpliga för att undersöka barns egna perspektiv på utemiljön (Cele 2005).

Som dokumentation för promenadintervjuerna användes primärt fotografier och enstaka minnesanteckningar. Genom promenadintervjuerna fick jag möjlighet att observera eleverna och omgivningen för att samla in belysande exempel på de företeelser jag fått upplysningar och information om genom tidigare metodval.

2.7. Analys av insamlat material

Det inhämtade materialet har analyserats genom ordagrann transkribering av de individuella intervjuerna. Texterna och anteckningarna från de individuella intervjuerna och promenadintervjuerna har analyserats tillsammans med svaren från enkätens öppna frågor. Detta har skett genom att identifiera nyckelord samt fraser som eleverna i hög utsträckning använt sig av. För att uppnå så hög reliabilitet som möjligt har texterna lästs igenom noggrant vid flera tillfällen.

Flervalsfrågorna från enkätundersökningarna har kategoriserats i enlighet med de angivna svarsalternativen (se bilaga 1). Antalet svar per svarkategori har lagts in i Excel, där andelen svar i förhållande till den totala mängden elever beräknats. För att illustrera skillnader redovisas resultatet av detta material i form av ett antal diagram.

För att bevara elevernas egna språk i så stor utsträckning som möjligt presenteras i rapporten ett flertal citat. Dessa syftar också till att belysa och fördjupa förståelsen för resultatet.

2.8. Forskningsetiska ställningstaganden

Inga personuppgifter har begärts och inga känsliga frågor som kan härledas till eleven har ställts. All datainsamling och analysering av det insamlade materialet har behandlats anonymt och i enlighet med etiska riktlinjer.

2.9. Metoddiskussion

De skolor som valts ut för studien utgör inga typexempel för hur en grön eller mindre grön skolgård ser ut. Då avsikten varit att jämföra skolorna utefter dess olikheter avseende yta och mängd grönska har olikheterna varit grundläggande. Ytterligare ett fall som skiljer sig från de andra hade kunnat ge ett mer utförligt resultat. Exempelvis hade det varit intressant att se hur elever på en skola med en liten och mindre grön skolgård upplevde och använde sin skolgård.

Utöver variablerna yta och mängd grönska eftersträvade jag i största möjliga mån att finna skolor som kunde matcha varandra utifrån faktorer som bland annat antal elever på skolan, samt årskursfördelning. Svårigheterna i att finna likvärdiga skolor som haft möjlighet att delta har dock lett till att en helt jämlik jämförelse inte varit möjlig. Då målet varit att undersöka elevernas upplevelser och användning utifrån skolgårdens olikheter betraktar jag dock att den jämförelse som gjorts motsvarar studiens syfte.

Den undersökning som genomförts på skolorna har till viss del anpassats efter respektive skolas möjlighet att avstå lektionstid för eleverna. De individuella intervjuerna var initialt menade att pågå längre än vad de gjorde. Längre intervjuer med respektive elev hade kunnat generera mer information, vilket potentiellt hade satt resultatet i nya perspektiv.

Enkätundersökningen som genomförts genererade hög svarsfrekvens och ibland oförutsedda svar från eleverna. Enkäterna har därtill varit lämpliga att använda för att utforska ett område jag inte haft förförståelse för. En kritik som kan riktas mot enkäterna är att det är svårt att säkerställa att deltagarna uppfattar frågeformuleringarna på samma sätt. För att undvika olika tolkningar av frågorna har dessa utformats så enkelt och tydligt som möjligt. Siffror kan ofta uppfattas som graderande (Trost 1994), varför boxar som kryssas i har använts för att besvara enkätens inledande flervalsfrågor.

Promenadintervjuerna var lämpliga för ändamålet då jag uppfattade att eleverna öppnade upp sig mer under dessa än vid de individuella intervjuerna. Promenadintervjuerna gav således upphov till diskussioner avseende ämnen som inte tidigare berörts. Det kan även vara värt att nämna att en promenadintervju förutom deltagare är beroende av såväl tid som plats. En specifik promenadintervju är därför svår att genomföra med samma resultat på nytt. Den dokumentation och analys som gjorts under promenaderna kan, förutom att spegla elevernas åsikter, även formas utifrån mina erfarenheter under promenaden. Cele (2005) menar dock att det är just dessa svagheter även utgör metodens styrka vad gäller att få insikt i deltagarnas erfarenheter.

Slutligen behövs mer omfattande studier med större urval för att resultatet av studien ska kunna generaliseras. Resultatet av denna studie ger därför enbart en indikation på hur högstadieelever kan uppleva och använda sin skolgård, samt vilken inverkan yta och mängd grönska kan ha på detta.

3. Litteraturöversikt

3.1. Brist på yta och natur

Förtätning ses ofta som den hållbara stadsutvecklingens ideal. Förtätning skapar bättre förutsättningar för kollektivtrafik och medför att åkermark i tätorternas närområden i mindre utsträckning behöver bebyggas (Delshammar & Fors 2010). Många har dock ifrågasatt förtätning som medel för en hållbar utveckling, inte minst för att förtätning ofta leder till att ytor mellan husen exploateras och således begränsar tillgången till utemiljöer. I en rapport från Naturvårdsverket (2009) konstateras att tre procent av den allmänna marken inom Sveriges tätorter försvunnit till följd av förtätningsprocessen under tioårsperioden 1980-1990. För Sveriges tio största städer var siffran fem procent (Hedblom & Gyllin 2009). Därefter har andelen vegetation i svenska städer fortsatt att minska. Under perioden 2000-2005 var drygt hälften av den mark som togs i anspråk för förtätning antingen grönytor eller mark invid grönytor (SCB 2003).

Människor är, enligt Kellert (1993), programmerade för att ha ett nära samband med naturen. Direkt kontakt med naturen har visat sig bidra till avkoppling, sänkta stressnivåer och fysiskt välbefinnande (Kaplan & Kaplan 1989). För barn har den naturliga miljön betydelse för deras utveckling. Barn lär sig genom sensorisk och fysisk aktivitet, vilket innebär att naturens variationer – vinden, himlen, stenarnas hårdhet, färger, ljud och möjligheter till lek och vistelse – bidrar till både fysisk, kognitiv och emotionell utveckling (Moore & Wong 1997). Barn som leker i naturen har, enligt forskning, dessutom ofta ett mer fantasifullt och varierande sätt att leka på än barn som saknar tillgång till naturliga miljöer (O'Brien & Murray 2007; Faber Taylor & Kuo 2006).

I urbana områden kan utveckling och bevarande av mindre grönområden i bostads- och närmiljön ha en signifikant betydelse för invånarnas rekreativsmöjligheter, särskilt för barn som i stor utsträckning är beroende av vuxna för att förflytta sig runt i staden (Niemelä et al. 2010). Detta är inte minst viktigt då den bristande tillgången till ytor för lek och vistelse ofta är en faktor som begränsar barnens möjlighet till rörelsefrihet i det offentliga rummet. Att på egen hand kunna röra sig utomhus har visat sig hjälpa barnet att orientera sig i sin närmiljö, något som kan bidra till en ökad känsla av tillit och självständighet (Cele 2014; Björklid & Nordström 2007). Små utrymmen ger sämre premisser för stimulerande och fri lek och även om utrymmet inte är den enda faktorn som har betydelse för goda lek- och vistelsemiljöer, är det en grundläggande förutsättning för platsens innehåll och utformning (Kristensson 2003).

I och med att barnens tillgång till naturliga miljöer minskar har frågan om barns kontakt med naturen blivit allt viktigare. Förutom minskad tillgänglighet avtar även barnens spontana kontakt med naturen. Barn idag har helt enkelt inte samma möjligheter att utforska sin närmiljö och vistas i naturen som barn i tidigare generationer haft (Nordström 1998). Förtätningen har emellertid inte enbart satt spår i den fysiska miljön utan har även lett till att många föräldrar i större utsträckning än tidigare begränsar sina barns rörelsefrihet på grund av rädsla för barnets säkerhet, en rädsla som främst är kopplad till den ökade trafikmängden i städerna. Rädslan för trafiken har lett till att allt fler föräldrar väljer att skjutsa sina barn till skola och fritidsaktiviteter, vilket paradoxalt nog medför ökad trafikmängd (Faber Taylor & Kuo 2006).

3.2. Regelverk kring skolgården

Bristen på yta i den täta staden har inte enbart påverkat offentliga och halvoffentliga miljöer som parker och bostadsgårdar, utan har även resulterat i att de miljöer barn och unga vistas i under skoltid utvecklats på ett ofördelaktigt sätt (Boldemann 2014). En kartläggning som SCB gjort på uppdrag av Boverket visar att många svenska skolor har för små skolgårdar, vilket till stor del beror på att det idag inte finns några riktlinjer för hur stor en skolgård ska vara för att främja barn och ungas utveckling (Koch 2015).

Enligt Plan- och bygglagen bör det, när tomt förses med byggnader som innehåller lokaler för fritidshem, förskola eller skola, finnas *tillräckligt stor friyta* för lek och utevistelse i eller i närheten av byggnaden (SFS 2010:900). Enligt Boverkets allmänna råd (BFS 2015:1 FRI 1) bör man vid anordning av friyta på obebyggd tomt placera friytan så att elever i förskola eller skola från årskurs ett till sex själva kan ta sig mellan skolbyggnaden och friytan. För skolor med elever mellan årskurs sju till nio rekommenderas att friytan placeras i direkt eller nära anslutning till skolbyggnaden, vilket innebär att barnen ska kunna ta sig mellan byggnaden och friytan utan att behöva passera en trafikerad väg, gata eller cykelstråk. Allmänna råd för gymnasieskolor innebär att friytan bör placeras på ett lämpligt sätt med hänsyn till elevernas och verksamhetens behov. I de allmänna råden förespråkar Boverket (2015) dessutom att varierande terräng- och vegetationsförhållanden ska kunna ordnas utan svårigheter eller risk för omfattande slitage (BFS 2015:1). Det bör dock påpekas att de allmänna råden är relativt nya och enbart fungerar som vägledning, vilket innebär att stödet i lagstiftningen än så länge är svagt.

Plan- och bygglagens formulering att en förskola eller skola bör ha ”tillräckligt stor friyta” innebär att storleken på friytan är upp till varje enskild kommun att fastställa, vilket medför att skolor i olika kommuner kan ha skiftande riktlinjer för hur stor skolgården bör vara. Enligt forskning bör 3000 m² ses som ett slags minimivärde för att skolgården ska kunna vidmakthålla nödvändiga kvaliteter, då det på en mindre gård – oavsett antal barn – kan vara svårt att utveckla lek och socialt samspel på ett sätt som tillgodoser barnens behov (Boverket 2015; de Laval & Åkerblom 2014; Koch 2015; Mårtensson et al. 2009). Boverket (2015) rekommenderar dock att barn i grundskolan bör ha 30 m² friyta per barn. Liknande riktlinjer har tagits fram i Malmö, där de generella riktlinjerna för barn i förskolan är 30 m² friyta per barn för att gården ska vara fungerande. Med detta menas bland annat att gården ska ha plats för lek och rörelse, samt att det ska finnas utrymme för vegetation och variationsrik miljö (Malmö stad 2011). Att samutnyttja utemiljön är ett alternativ som emellanåt kan vara den bästa möjliga lösningen för skolor i tät bebyggd miljö, detta har bland annat testats genom ett pilotprojekt på en förskola i Malmö (UR Samtiden 2015). Att ha en park eller andra gröna ytor i anslutning till skolan innebär att barnen förvisso har ytor att använda men måste anpassa sig efter hur parken används av andra människor. Miljöerna är därtill sällan anpassade efter barnens behov. Skolgården är således av yttersta betydelse för att bidra till hälsa och utveckling bland barn och unga (de Laval & Åkerblom 2014).

3.3. Naturen som klassrum

Tillgången till grönområden, samt vistelse i naturliga miljöer har visat sig hänga samman med den attityd man har till naturen (Boverket 2013). I takt med att tillgången till naturmiljöer har minskat i de urbaniserade städerna har utomhuspedagogik i allt större utsträckning börjat förespråkas. Genom utomhuspedagogik menar man att barnet kan knyta kontakt med naturen, vilket innebär en möjlighet till inläring och utveckling. På så sätt kan den egna upplevelsen stärka barnets attityd till naturen på ett positivt sätt (Öhman 2011). Även om lärande och utveckling ofta är huvudargument för barns kontakt med naturen, finns även ett hållbarhetsargument. Detta bygger på att barnens kunskap och känsla för naturen i längden skulle kunna medföra att barnets utvecklar ett engagemang för miljöfrågor (Lisberg Jensen 2011; Kellert 2002; Pyle 2002). Att under barndomen vistas mycket i naturen skulle alltså kunna innebära att barnen, när de blir vuxna, känner ansvar för och värnar om den naturliga miljön.

En av utomhuspedagogikens fördelar är att barnen engageras och lär av sin utemiljö och därigenom har möjlighet att vara aktiva i stället för att passivt ta in information, som i ett traditionellt klassrum (Murray & O'Brien 2007). I Storbritannien är så kallade *Forest Schools* en beprövad metod för lärande i skogsmiljöer. Forest Schools har i studier visat sig ha en positiv påverkan på barnens kognitiva utveckling, då barnen fick bättre förståelse för sin omgivning och lärde sig mycket av och om den (ibid.).

3.4. Skolgårdens utformning och funktion

Skolgårdens utformning kan ha stor betydelse för hur eleverna använder sig av den. Den traditionella skolgården är ofta utformad som en relativt platt och öppen yta som domineras av asfalt. Skolgården är därtill ofta inhägnad i syfte att underlätta att hålla kontroll på eleverna. Lindholm (1998) menar att de flesta skolgårdar innehåller för lite natur i förhållande till antalet elever och att klätterställningar och bollplaner sällan är tillräckligt för att möta barnens behov. Hon menar att barn bör ha tillgång till en mer naturlig miljö då de sällan är intresserade av att enbart ägna sig åt förprogrammerade aktiviteter (Lindholm 1998), då gröna gårdar i högre utsträckning stimulerar eleverna till aktivitet (SKL 2015). Ett tydligt problem är, enligt Lindholm (1998), att de vuxnas föreställningar om barnens utemiljöer och hur de bör vara endast delvis hänger ihop med hur miljöerna faktiskt fungerar.

Att barn generellt anser att så kallade barnanpassade platser sällan möter deras behov är något Wendy Titman (1994) bekräftat i sina studier. För äldre barn kan detta exempelvis handla om att platserna upplevs vara utformade för yngre barn än de själva. En skolgård som är kal och tom inbjuder inte till social integration och blir således hämmande, medan en skolgård som är utvecklad och anpassad efter barnens ålder blir stimulerande. Skolgårdens utformning har följaktligen stor påverkan på hur barn och unga använder sig av den (ibid.).

Att förändra den fysiska miljön efter barnens ålder, behov och intressen kan vara ett bra verktyg för att uppmuntra till mer lek och utevistelse. Genom att tillämpa så kallad *school ground greening*, eller "förgröning", av skolgårdarna - det vill säga att förändra skolgårdsmiljön genom att återskapa naturliga miljöer, trädplanteringar, odlingsmöjligheter och liknande - är det möjligt att återinföra naturen till skolorna. Det handlar dock inte enbart om att förändra den fysiska miljön, utan även att påverka kulturen på skolgården, det vill säga

regler som styr lek och social dynamik samt lärarnas roll. Genom skolgårdens design uttrycks sociala normer och synsätt som styr barnens aktiviteter utomhus. Genom designen är det således möjligt att både uppmuntra och begränsa formerna för fysisk aktivitet, social dynamik och olika former av regler som gäller på skolan (Dyment & Bell 2007).

Förgröning har på senare år blivit en välbeprövad metod för att förbättra skolornas utomhusmiljöer och i Lund och Malmö har detta bland annat tillämpats genom satsningen *gröna skolgårdar* som syftar till att åstadkomma en förändring av förskole- och skolgårdarnas användning och utseende (Wånge Kjellsson 2014). Gröna skolgårdar möjliggör även lärande, både för eleverna och för övriga invånare i staden (Olsson 1998). Satsningen på skolgårdsutveckling i Sverige har pågått sedan 1990-talet och det finns idag gott om beprövade rutiner. Trots detta är det fortfarande svårt att få till stånd en övergripande förändring då konkurrensen om marken fortgår (Wånge Kjellsson 2014). På många håll har diskussionen om kvaliteten på förskole- och skolgården växt, bland annat har regeringen för perioden 2016-2018 valt att öronmärka en halv miljard kronor för utrustning av skolgårdsmiljöer. Satsningen är till för att förskolor, skolor och fritidshem ska kunna söka bidrag för att bättre anpassa sin utemiljö efter barn och elever. Satsningen präglas av ett hållbarhetstänk och bidrag ska kunna ges för åtgärder som syftar till att skapa en förbättrad och trygg lärmiljö som främjar fysisk aktivitet (Boverket 2016).

Trots att det inte finns någon universell lösning på hur en bra skolgård bör se ut, tyder mycket på att skolgårdar med gröna element uppskattas av eleverna (Dyment & Bell 2007). I rapporten *Skolgården, förvaltning och utveckling av förskole- och skolgårdar* (SKL 2015) beskrivs en bra skolgård vara en skolgård där alla barn, oavsett ålder, kön, intressen eller fysisk förmåga, ska kunna hitta spännande och intressanta saker att göra. Variation och platser med olika karaktär är några faktorer som betonas som viktiga. Samtidigt beskrivs att öppna ytor som gräs, grus eller asfalt gärna ska samspela med slutna ytor som täta buskage eller skog för att skolgården ska fungera bra för alla (SKL 2015).

Barns preferenser för naturliga miljöer har bland annat bekräftats i en studie av Lucas och Dyment (2010). Undersökningen har genomförts bland elever mellan 5 och 12 år på en skola i Australien. Resultatet visar att en majoritet av eleverna, oberoende av ålder, föredrar att vistas i naturliga miljöer. Därtill visar resultatet även att könsfördelningen mellan eleverna i den gröna miljön är mer jämlik än på andra delar av skolgården och att leken därtill tenderade att vara mer kreativ och varierande (Lucas & Dyment 2010). Att leken blir mer varierande och jämlik i gröna miljöer framgår även i svenska skolgårdsstudier som genomförts med barn i samma ålderskategori (t.ex. Jansson et al. 2014).

För äldre barn har gröna skolgårdar visat sig kunna främja fysisk aktivitet om grönskan är placerad i ett sammanhang där det också finns möjlighet till umgänge och andra typer av aktiviteter. Tillgång till mer sammansatta platser, med både grönska och strukturer, tycks kunna öka skolgårdens användbarhet för barn i olika åldrar (Jansson et al. 2014, Mårtensson et al. 2014). För att den gröna miljön ska fylla en funktion för de äldre barnen måste den således kunna passa för umgänge eller vara fysiskt utmanande, då det blir svårt för barnen att skapa en relation till platsen om de inte interagerar med den (Jansson et al. 2014).

3.5. Skolgårdsmiljöns inverkan på barns och ungas fysiska aktivitet

Skolgården utgör en stor hälsopotential för barn och unga. En av skolgårdens viktigaste funktioner för en hållbar utveckling är således att utgöra en arena för barns och ungas fysiska aktivitet. Studier visar dock att högstadieungdomar rör på sig betydligt mindre än yngre barn och att skolgårdsmiljön är en faktor som kan ha inverkan på den fysiska aktiviteten (Pagels et al. 2014).

En svensk studie från 2014 påvisar en tvär minskning av fysisk aktivitet hos elever från årskurs två till åtta. Där nådde 93,3 % av barnens i årskurs två upp till rekommendationerna om 60 minuters fysisk aktivitet om dagen, men för barnen i årskurs åtta nådde enbart 5 % upp till detsamma. Detta kan till viss del förklaras genom att tiden som spenderas utomhus under skoldagen minskar ju äldre barnen blir (Pagels et al. 2014). Liknande resultat framgår även i en studie som gjorts bland 14-åringar i Danmark. Med utgångspunkt i hur skolgårdsmiljön kan inverka på tonåringars aktivitetsmönster såväl som intensiteten i de aktiviteter som utförs under rasten, visar resultatet ett samband mellan antalet lek- och idrottsanordningar på skolgården och den tid som spenderas i fysiska aktiviteter (Fjørtoft et al. 2010). För 14-åringarna som deltog i studien påvisas låga aktivitetsnivåer, vilket förklaras kunna bero på att eleverna många gånger upplevde rasten som för kort för att initiera någon typ av aktivitet. De traditionella sport- och lekanordningarna som fanns på skolan var heller inte förknippade med fysisk aktivitet för eleverna i årskurs nio, varför de rekommenderade aktivitetsnivåerna av måttlig till kraftig intensitet under 60 minuter per dag inte nåddes (ibid.). Skillnaderna mellan yngre och äldre barn kan ha att göra med att yngre barn ofta har lekredskap och anordningar både utomhus och inomhus som är anpassade efter deras ålder, vilket äldre barn sällan har. Således uppmuntras yngre barn i större utsträckning till att röra på sig än vad äldre barn gör (Pagels et al. 2014).

Skillnaderna i fysisk aktivitet är inte enbart kopplade till barnens ålder, utan visar sig även mellan könen. Pojkar är generellt sett mer fysiskt aktiva än flickor, oavsett årskurs (Pagels et al. 2014). Skillnader i fysisk aktivitet mellan pojkar och flickor kan bero på att kulturella sedvänjor ofta har inverkan på barnens lek – det vill säga vilken typ av aktivitet som av omgivningen uppfattas som lämplig eller inte för en pojke eller flicka att delta i (Palowski et al. 2015). Skillnaderna kan även kopplas till att pojkars lek ofta dominerar skolgården, där skolgårdens huvudområde inte sällan består av olika typer av sport- eller bollplaner. Även på skolgårdar där det finns möjlighet till andra aktiviteter har det visat sig att dessa aktiviteter ofta får ske i marginalerna av skolgården (Paechter & Clark 2007).

Användningen av skolgården och elevernas fysiska aktivitet kan, förutom att påverkas av utformningen, även förknippas med upplevda hinder. Palowski et al (2014) har i en studie bland fjärdeklassare i Danmark kunnat identifiera fem potentiella hinder. Konflikter och användning av mobiltelefoner och andra elektroniska enheter var två faktorer som nämndes av barnen, men de mest frekvent nämnda hindren var vädret, brist på utrymme och brist på lekanordningar. Många barn upplevde att dåligt väder var ett hinder för hur de kunde använda skolgården och uppskattade inte att vara utomhus när det regnade eller snöade. Det vanligast angivna hindret bland eleverna var brist på lekanordningar, i de fall där eleverna själva fick välja var de skulle spendera sina raster valde många därför att stanna inomhus (ibid.).

Brist på yta kan innebära att barnen känner sig trängda eller att leken kompliceras på grund av att många barn vistas på samma plats samtidigt (Palowski et al. 2014). I Palowskis et al

(2014) studie var det framför allt flickorna som upplevde att många människor och höga ljud på skolgården bidrog till att de hellre sökte sig till mindre, avskilda områden.

Skillnader i fysisk aktivitet mellan såväl kön som årskurser visar således på att det finns ett behov av att i större utsträckning anpassa skolgården efter elevernas ålder, behov och intressen, för att på så sätt kunna främja fysisk aktivitet hos framför allt äldre barn och tonåringar. Exempelvis kan det vara viktigt att inkludera aspekter som inte enbart kopplar an till sport (Mårtensson et al. 2014).

3.6. Tonåringars förändrade behov och preferenser

Användningen av skolgården varierar med barnens ålder. För äldre barn och tonåringar är leken inte längre lika viktig varför de rörelsefyllda aktiviteterna i större utsträckning ersätts med socialt umgänge (Lieberg 1992; SKL 2015). Den anpassningsperiod tonåren innebär är en känslig period som för med sig både sociala och fysiska förändringar, därmed behöver även skolgårdarna anpassas till högstadielävernas behov (Lieberg 1992).

Frågor kring högstadielävers behov och preferenser har diskuterats (se ex. Kaplan & Kaplan 2002) och uppfattningen att högstadieläver mest bara sitter och pratar under sina raster är inte helt ovanlig. För yngre barn ställs ofta större krav på utemiljöers kvalitet och utformning. Till exempel har man i Malmö utvecklat en så kallad lekvärdesfaktor som ska säkerställa hög lek-kvalitet och en anpassad förskolegård (Malmö stad 2010). För äldre barn verkar detta dock inte vara så vanligt, då riktlinjer för äldre barns utemiljöer saknas.

Tonåringars preferenser för grönområden har bland annat undersökts i en finsk studie utförd av Mäkinen och Tyrväinen (2008). Resultatet visar att tonåringar, bland sina favoritplatser, uppskattar och värdesätter olika typer av ”osynliga” grönområden. Bland dessa platser nämndes bland annat skogsdungar och gläntor, vilka beskrevs som osynliga då de vuxna primärt såg platserna som övergående områden eller gröna element i exempelvis bostadsmiljön (Mäkinen & Tyrväinen 2008). Liknande resultat kring barns och ungdomars användning av informella grönytor framgår i en studie av Bell et al. (2003). Som kontrast till detta finns även forskning som hävdar att tonåringars preferenser för naturliga miljöer skiljer sig från de hos yngre barn och vuxna. Kaplan & Kaplan (2002) beskriver hur barn, när de når tonåren, tar en *time out* från naturen. Resultatet bygger på att intresset för naturen temporärt får stå tillbaka för andra intressen som är viktiga under den anpassningsperiod tonåren innebär. Det sociala livets ökade betydelse under tonåren medför att den naturkontakt som sker ofta utvecklas på dessa villkor (Mårtensson 2012; Kaplan & Kaplan 2002).

Ett flertal forskare har använt sig av Kaplan och Kaplans (2002) resonemang kring tonåringars förmodade *time out* från naturen som underlag för egna studier, antingen som stöd eller för att hävda motsatsen. Ett exempel är Owens & McKinnon (2009), som i sin studie kring tonåringars preferenser för naturliga miljöer kommit fram till att naturen är ett framträdande element på många av de platser ungdomar använder och värdesätter. Detta gäller framför allt tre huvudsakliga typer av platser: platser som stödjer rekreation, återhämtning och socialisering. Resultatet från deras studie indikerar emellertid att naturliga element kan ha en betydande roll för varför ungdomarna använder och värderar en plats högt, medan det i andra fall har en mindre betydande roll (Owens & McKinnon 2009). Denna slutsats kan relateras till Kaplans och Kaplans resultat (2002), även om tolkningarna går isär, då vissa utgår ifrån att tonåringars förmodade *time out* innebär att naturen inte värdesätts alls.

Den tolkning jag valt att utgå ifrån är dock att naturen värdesätts, men får stå tillbaka för andra intressen som upplevs som viktigare – däribland sociala aktiviteter som exempelvis umgänge med vänner.

4. Högstadiееlevers perspektiv på skolgården – resultat

Genom enkätundersökningar och intervjuer har det varit möjligt att ta del av elevernas berättelser från och erfarenheter av sin skolgård. Återkommande i dessa berättelser har varit sociala så väl som fysiska aktiviteter i form av umgänge, lek och idrott, ofta kopplade till elevernas intressen men även till skolgårdens utformning och planering. På båda skolorna har de fysiska såväl som de sociala aktiviteterna stor betydelse för hur eleverna upplever och använder sin skolgård. Medan vissa elever lägger större vikt vid specifika aktiviteter eller redskap, ser andra elever på skolgården utifrån ett helhetsperspektiv, där olika faktorer samverkar och bildar en enhet som antingen passar elevens intressen eller inte.

Resultaten av undersökningen kommer här nedan att presenteras utifrån de tre teman som studien utgått ifrån - upplevelser, användning och utvecklingsmöjligheter. Resultaten från respektive skola redovisas enskilt. Avsnittet avslutas med en sammanfattning av resultaten för att synliggöra eventuella skillnader och likheter så tydligt som möjligt.

4.1. Rönnenskolans

För eleverna i den deltagande klassen på Rönnenskolans är möjligheterna att utöva olika typer av fysisk aktivitet viktigt för såväl upplevelsen, användningen och utvecklingsmöjligheterna på skolgården. Fysisk aktivitet har således varit ett återkommande tema i både enkätundersökningen och intervjuerna.

4.1.1. Upplevelser

Att få komma ut och röra på sig samtidigt som man umgås med sina vänner är viktigt och betonas i både enkätsvar och intervjuer. Idrott, lek och umgänge har en betydande roll för hur skolgården upplevs och är viktigt för det sociala samspelet eleverna emellan. För eleverna på Rönnenskolans är bollsporter något många elever samlas kring – där fotboll och king out är de mest frekvent nämnda rastaktiviteterna.

För de elever som saknar idrottsintresse upplevs skolgården ibland som begränsande i den mån att den inte erbjuder tillräckligt med andra aktivitetsmöjligheter. Ett flertal av eleverna upplever skolgården som tråkig och många gånger bedöms inomhusmiljön kunna erbjuda samma typ av aktiviteter som utomhusmiljön. Eleverna tror att det finns ett samband mellan de aktivitetsmöjligheter som ges på skolgården och hur många som spenderar sina raster utomhus. Ett vanligt återkommande ord för att beskriva varför man väljer att stanna inomhus är att skolgården inte är *anpassad* för eleverna, något en av flickorna väljer att förklara på följande vis:

”När man var liten hade man ju mer klätterställningar och sånt, men nu är det inte så mycket på den alls (skolgården, egen anm.), så den är inte så anpassad [...] Det är ju lite så att om det finns saker att göra så gör man det. Finns det inget att göra så gör du inget” (flicka, intervju R2).

Trots att många elever saknar idrottsintresse finns den en önskan om att kunna hitta på fler saker utomhus. Eleverna vill aktivera sig, men för tillfället är möjligheterna begränsade. Bristen på aktivitetsmöjligheter kan vara en bidragande orsak till att 10 av 23 elever saknar en favoritplats på skolgården. Bland de elever som har en favoritplats är fotbollsplanen en av de platser som omnämns oftast, trots att denna tekniskt sett inte ligger inom skolans gränser. Den plats som nämns allra mest frekvent är den nytilkomna king out-planen på skolans baksida. Även om det finns elever som inte spelar king out själva, tycker de ändå att det är trevligt att

sitta och titta på när andra spelar. På så sätt blir king out-planen inte enbart en plats för fysisk aktivitet, utan fungerar även som en plats för umgänge och gemenskap.

På frågor kring skolgårdens utformning och funktion är de vanligast förekommande beskrivningarna ord som *tråkig*, *grå* och *liten*. Eleverna upplever att det finns ett behov av upprustning och förbättring för att skolgården ska kunna matcha deras önskemål om hur en skolgård bör vara. Häri ryms bland annat önskemål om en mer varierad skolgård med mer utrymme och vegetation.

Vegetation och grönska är något de flesta eleverna anser vara en viktig del av skolgården. Då den grönska som i dagsläget finns på skolgården är begränsad till den främre delen av skolgården tror eleverna att mer vegetation skulle kunna öka trivseln och bidra till att fler elever gick ut på rasterna. Mer grönska skulle därtill kunna bidra till att öka aktivitetsmöjligheterna.

”Det är viktigt (med grönska, egen anm.), man vill ju inte bara ha asfalt. Jag tror det är bra för trivseln och en trevlig miljö. Vi har ett träd som man kan klättra i där borta som faktiskt är ganska kul, så det skulle vara bra med mer sånt” (pojke, intervju R3).

Förutom grönska är yta den faktor som diskuteras mest av eleverna. Eleverna menar att skolgårdens storlek har betydelse för vilka valmöjligheter som ges under rasterna – där en stor skolgård har bättre förutsättningar att erbjuda variation och olika typer av aktiviteter än en liten skolgård. Eleverna tror att om deras skolgård varit större hade det funnits större vilja hos skolan att lägga resurser på fler redskap, möbler och grönska. Bristen på utrymme på skolgården upplevs även påverka elevernas möjligheter att dra sig undan och vara för sig själva, något som betonas vara viktigt då det annars riskerar att bli *”kaos”* både inomhus och på skolgården när flera klasser har rast samtidigt.

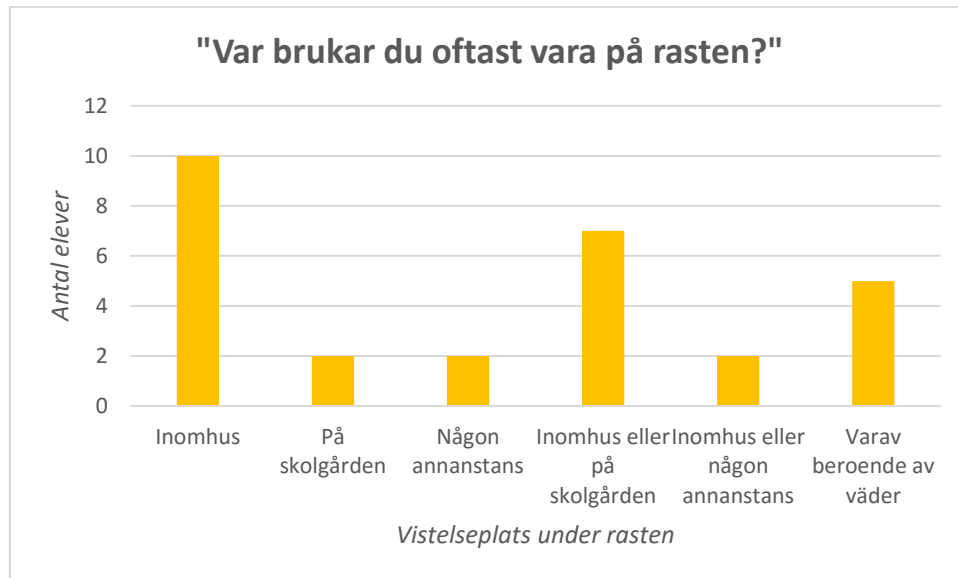
Trots att majoriteten av eleverna upplever bristen på yta som ett problem finns det några elever som menar att skolgården trots detta ändå fungerar bra, eller åtminstone okej. Framför allt pojkarna är optimistiska när de talar om sin skolgård och några menar att det finns tillräckligt med valmöjligheter för att man alltid ska kunna hitta på något, att det bara *”behövs fantasi”* (pojke, enkät R7). Andra elever är dock mer kritiska och vissa går så långt som att hävda att de saknar en riktig skolgård. Detta förklaras närmast genom brist på aktivitetsmöjligheter och utrymme.

Även om eleverna upplever skolgården som otillräcklig i vissa avseenden är de eniga om skolgårdens betydelse för såväl umgänge som fysisk aktivitet och återhämtning. Ett flertal elever betonar vikten av att ha möjlighet att gå ut och röra på sig under rasterna, inte minst för att det medför att lektionerna efter rasten blir roligare då det blir enklare att koncentrera sig än om rasten spenderats stillasittande utomhus.

”Jag tycker det är ganska viktigt att om elever får gå ut och liksom rasta av sig på rasten så leder det till bättre koncentration och arbetsmiljö och jag tror att det behövs för att skolan är ganska stressig för många och jag tror att det lugnar stressen för många om man kan gå ut och typ så här..” (flicka, intervju R4).

4.1.2. Användning

Av de totalt 23 elever som deltog i enkätundersökningen svarar 10 att de oftast spenderar rasten inomhus (se Figur 7). Fem elever svarar att de oftast vistas utomhus under sommaren men inomhus under vintern. Vad som är anmärkningsvärt är att utomhusvistelsen skiljer sig markant mellan pojkar och flickor. 11 av 12 flickor svarar att de spenderar mindre än 15 minuter av rasten på skolgården dagligen, i jämförelse med 7 av 11 pojkar som spenderar minst 15 minuter av rasten på skolgården en gång per dag eller oftare.

Figur 7. Diagrammet visar var eleverna på Rönnenskolan oftast spenderar sina raster.

Att skolgårdens upplevs som *tråkig* och att *det finns lite att göra* kan vara en av förklaringarna till att många av eleverna väljer att spendera sina raster inomhus, samt till att totalt 9 av de 23 deltagande elever inte har någon favoritplats på skolgården.

Bland de elever som nämner en favoritplats går det att urskilja ett mönster där vissa platser främst tycks användas av pojkar och andra av flickor. Den mest frekvent nämnda favoritplatsen är king out-planen på skolgårdens baksida, denna plats uppskattas framför allt av flickorna, som ser planen som ett sätt att göra något aktivt samtidigt som de kan umgås och prata. Den fotbollsplan som ligger en kort bit ifrån skolans område är favoritplats för ett antal pojkar i klassen. Planen har enligt eleverna blivit en plats som domineras av pojkar och där flickorna sällan eller aldrig vistas.

"Det är mest vi killar som är utomhus, tjejerna brukar inte vara med så mycket. Vi spelar mest fotboll och tjejerna gillar inte det" (pojke, intervju R1).

I sina berättelser om skolgården är det ett övervägande antal elever som ger uttryck för att vilja ha fler bollplaner på skolgården, då det ibland är många som vill spela samtidigt. Särskilt betydelsefull verkar king out-planen vara. Den nämns flera gånger som en viktig del av vad som bör finnas på en bra skolgård, även av de elever som inte anger den som favoritplats. Eleverna menar därtill att bollplanen är en plats där hela klassen kan samlas för att spela tillsammans, vilket bidrar till en känsla av samhörighet.

För de elever som tycker om att sitta ned och prata eller sola när vädret tillåter, har de röda loungestolarna på skolgårdens framsida blivit en populär plats. På framsidan finns även en basketplan som eleverna ibland använder sig av för att antingen spela basket eller fotboll. Basketplanen upplevs dock vara i behov av upprustning, något som enligt eleverna påverkar deras användning av planen.

Utifrån enkätsvaren och intervjuerna går det att uttyda att skolgården primärt används för två olika aktiviteter – att sitta ned och prata med sina vänner eller för att spela king out. Även om fotbollsplanen omnämns av flera elever är den inte placerad inom skolans område, men är emellertid en plats många elever tycker om att spendera tid på.

Även om majoriteten av eleverna upplever att skolgården är bristfällig i flera avseenden, är de eniga om att skolgården är viktig för dem. Att ha en skolgård kan innebära att eleverna känner att de har en plats som är deras – att de har någonstans att ta vägen.

”Jag tycker det är viktigt att ha en skolgård, så man har någonstans att vara [...] om du har en skolgård så vet du ändå att innanför området där har du din plats” (flicka, intervju R2).

4.1.3. Utvecklingsmöjligheter

Den generella bilden som ges av skolgården är att det saknas flera aspekter som eleverna anser är viktiga för en bra skolgård. Medan ett fåtal elever är nöjda med sin skolgård menar en majoritet att skolgården har potential att bli bättre. Det finns dock en mindre skara elever (17 %) som inte tror att det är möjligt att genomföra en positiv förändring ifall det inte skapas mer utrymme.

Ett flertal elever menar att de känner sig frustrerade över att de inte kan aktivera sig, idrotta eller leka på det sätt de önskar. Eleverna önskar en mer varierad skolgård med mer utrymme och mer grönska. Framför allt handlar önskemålen om kompletterande utrustning, redskap samt möjligheter att hitta på olika typer av aktiviteter. Det finns även önskemål från eleverna att förändra den fysiska miljön, men framför allt är sport och lek aktiviteter som betonas i elevernas berättelser kring vad de skulle vilja lägga till på sin skolgård.

Från de elever som tycker om att spela fotboll är en konstgräsplan som hade kunnat förlänga spelsäsongen ett populärt önskemål. Att ha en mer lättillgänglig bollplan hade kunnat underlätta spelandet även under sommaren och det skulle likaså finnas möjlighet att aktivera sig även under de kortare rasterna. Ett alternativt önskemål är en så kallad multiplan, där eleverna skulle få möjlighet att spela alltifrån fotboll till basket och innebandy. Från de elever som inte är lika intresserade av fotboll önskas pingisbord, en ny basketplan och fler king out-planer, men även icke sportrelaterade aktiviteter och redskap önskas, däribland gungor. Som ett alternativ till att placera ut fler fasta redskap och anordningar på skolgården föreslår en av eleverna att en öppen yta hade kunnat möjliggöra för eleverna att *”hitta på någon lek”* (pojke, enkät R18).

Vad gäller den fysiska miljön uppger eleverna att de saknar olika former av grönska på skolgården. Vegetation ses som ett element som skulle kunna bidra till att skolan blev både finare och mer trivsamt, samtidigt som den skulle kunna ge upphov till fler aktivitetsmöjligheter, exempelvis trädklättring. Önskemålen om vegetation sträcker sig således från att implementera aktiviteter i den gröna miljön eller använda vegetationen för

olika typer av lekar, till att få möjlighet att bara sitta ned i en miljö som är lugn, grön och trivsamt.

”Jag skulle vilja ha mer grönska, t.ex. träd, buskar, blommor och möjlighet att hänga där” (flicka, enkät R3).

4.2. Hagalidskolan

Bland Hagalidskolans elever är sociala aktiviteter ett återkommande tema i elevernas berättelser och är, i större utsträckning än möjligheter till fysisk aktivitet, betydande för upplevelsen, användningen och utvecklingsmöjligheterna på skolgården.

4.2.1. Upplevelser

Att ha möjlighet att umgås i såväl stora som mindre grupper på skolgården är viktigt för eleverna i den deltagande klassen på Hagalidskolan. Därför baseras också majoriteten av elevernas upplevelser på vilka förutsättningar skolgården ger för socialt umgänge.

Eleverna upplever sin skolgård som tråkig då det inte finns mycket att göra där. Framför allt flickorna upplever att det finns dåliga förutsättningar för att sitta ned och prata. En av de huvudsakliga orsakerna till att utemiljön upplevs som tråkig anges vara att de sittplatser som finns på skolgården i huvudsak är placerade under tak, precis intill skolbyggnaden. Detta är, enligt eleverna, något som begränsar möjligheterna för dem att kunna umgås på platser på skolgården där den omgivande miljön uppfattas vara trevligare. De få sittplatser som finns utplacerade på andra ställen upplevs dessutom ofta vara approprierade av äldre elever eller rökare, varför vissa av eleverna i den deltagande klassen känner sig exkluderade från dessa.

Trots upplevd brist på förutsättningar för socialt umgänge finns även de elever som upplever att skolgården fungerar bra utifrån deras behov och intressen. Detta är dock något som enbart pojkar ger uttryck för, vilket kan förklaras av att pojkarna i större utsträckning ägnar sina raster åt fysiska aktiviteter som exempelvis fotboll - en aktivitet som det ges förutsättningar för att utöva på skolgården. Pojkarnas preferenser för fysiska aktiviteter är även något som återspeglas i de brister de anser att skolgården har, då de pojkar som menar att skolgården har för lite att erbjuda ofta associerar detta med att de bollplaner som finns på skolgården är bristfälliga på ett eller annat sätt.

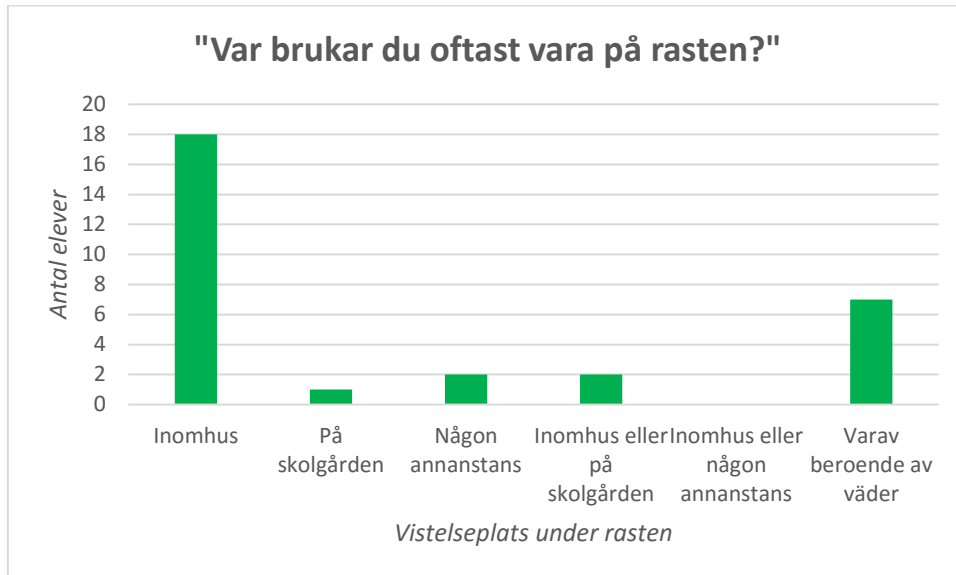
Eleverna uttrycker att de *"inte har någon riktig skolgård, utan mer bara gräs, träd och bänkar"* (flicka, enkät H19) och liknar en *"riktig skolgård"* med en mer traditionell skolgård, det vill säga en skolgård med tydligare uppdelning av bollplaner, redskap och sittplatser. Dessa elever är i mångt och mycket positiva till att skolgården är stor och att den finns mycket vegetation, men menar att det inte utnyttjas på bästa möjliga sätt. Ett flertal elever menar att skolgården upplevs som dåligt planerad eller ogenomtänkt, där ytorna som finns inte används och där skolgården är dåligt anpassad efter elevernas ålder och intressen. En förklaring som ges gällande anpassning har att göra med skolgårdens utformning – där vegetationen bildar mindre rum och anses vara mer anpassad för yngre barns lek än för de aktiviteter tonåringar föredrar - att umgås och idrotta exempelvis.

Upplevelsen av skolgårdens brister delas dock inte av alla elever, då ett par elever uttrycker att de är nöjda med sin skolgård och anser att den är både rymlig, fin och välanpassad till deras behov och intressen.

"Jag tycker att vi har en väldigt fin skolgård, lite tom men med massa grönt. Den är stor och rymlig vilket är bra" (flicka, enkät H15).

4.2.2. Användning

Av de totalt 23 elever som deltog i undersökningen svarar 18 (9 flickor) att de oftast spenderar rasten inomhus (se Figur 8). Även om fördelningen av elever som oftast vistas inomhus på rasten är jämn, så är andelen flickor som väljer att stanna inne högre än andelen pojkar (90 % respektive 69 %).

Figur 8. Diagrammet visar var eleverna på Hagalidskolan oftast spenderar sina raster.

17 av 23 elever anger dessutom att de spenderar mindre än 15 minuter av rasten på skolgården per dag. Av dessa anger knappt hälften att väder och årstid inverkar på huruvida de spenderar rasten inomhus eller utomhus. Pojkarna ger dock i större utsträckning än flickorna uttryck för att aktivitetsmöjligheterna på skolgården är avgörande för om de väljer att gå ut eller inte.

Att de fysiska aktiviteterna har större betydelse för pojkarna återspeglas i såväl rastaktiviteter som elevernas favoritplatser på skolgården. Enbart pojkarna svarar att de oftast ägnar sig åt fysiska aktiviteter under rasterna och anger bollplaner som sina favoritplatser.

”Killarna brukar spela fotboll och så, men vi går mest runt och snackar typ” (flicka, intervju H1).

Den vanligast förekommande rastaktiviteten bland eleverna är olika typer av stillasittande umgänge. Socialt umgänge har således stor betydelse för den upplevda användbarheten av skolgården. Drygt hälften av eleverna svarar att de oftast spenderar sina raster med att sitta och prata med kompisar och anger ofta bänkarna intill skolbyggnaden som favoritplatser, eller åtminstone som de platser de oftast vistas på när de är på skolgården.

Genom de svar eleverna ger går det att urskilja ett visst mönster där stora delar av skolgården sällan används. I stället har eleverna valt ut specifika platser som de återkommer till av en eller annan orsak – det kan vara för att platsen erbjuder en viss typ av aktivitet eller uppfattas som enkel att ta sig till. Ett flertal elever berättar att om de över huvud taget går ut spenderar de oftast rasten direkt utanför skolbyggnaden. Genom att skolgården i elevernas ögon inte erbjuder något intressant blir det enklast att bara gå ut och sätta sig direkt utanför dörren. Många av de elever som anger att de vistas på skolgården mindre än 15 minuter per dag berättar att de oftast bara går ut för att ta lite luft, men sällan stannar ute en längre stund.

Att rastaktiviteterna ofta är uppdelade på olika delar av skolgården såväl som mellan pojkar och flickor är något som diskuteras under promenadintervjun. En pojke menar att det hade varit roligt om tjejerna och killarna kunnat umgås mer blandat, men att tjejerna sällan vill delta i de mer fysiska aktiviteterna, exempelvis fotboll och bandy. Eleverna tror att om skolgården kunde erbjuda fler alternativ än umgänge och idrott skulle det vara enklare att hitta på något som passar alla.

Användningen av skolgården tycks variera beroende på årstid och väder. När eleverna berättar om sin skolgård förklarar de att det sällan är elever som går ut under vinterhalvåret, annat än när det snöat. Vid snö är det nämligen många elever som vill delta i snöbollskrig, något som beskrivs vara en lek som många tar på stort allvar och tycker är väldigt roligt. Även under sommarhalvåret kan skolgården leva upp, åtminstone vid fint väder. Knappt hälften av eleverna (11 st.) menar att de inte går ut trots fint väder, samtidigt upplever de elever som intervjuats att många människor vistas ute på skolgården under sommaren.

Trots blandade uppfattningar om hur väl skolgården tillgodoser elevernas behov och intressen är eleverna överens om att skolgården är betydelsefull. Även de elever som påpekar att de sällan nyttjar skolgården tycker att det är viktigt att det finns en skolgård så att eleverna själva har möjlighet att bestämma var rasten ska spenderas, dessutom tror de att de elever som spenderar mycket tid utomhus förmodligen inte hade trivts på skolan om de inte haft tillgång till en skolgård. Att själv kunna välja var man spenderar sin rast medför dessutom att vistelsen inomhus och utomhus känns mindre som ett tvång.

4.2.3. Utvecklingsmöjligheter

Den vanligaste uppfattningen av skolgården är att den inte är anpassad efter elevernas ålder eller intressen. Trots att eleverna har svårt att sätta fingret på vad de skulle vilja göra på skolgården som de inte kan göra idag, så har de flera tankar kring hur skolgården skulle kunna utvecklas för att bli mer attraktiv och trivsamt.

Bland de pojkar som gärna spelar fotboll på rasterna är fler bollplaner och en upprustning av de befintliga önskvärt. Eleverna tror dock att skolgården måste kunna erbjuda annat än enbart idrottsrelaterade aktiviteter, inte minst för att de i större utsträckning ska kunna hitta på saker tillsammans. Gungor är ett återkommande önskemål som eleverna tror hade kunnat användas för att hitta på något tillsammans, samtidigt som de pratar eller lyssnar på musik ihop.

”Det är roligare att göra aktiviteter tillsammans i stället för att bara sitta på en bänk” (pojke, intervju H3).

Eleverna menar även att skolgårdens storlek möjliggör för förändringar som kan påverka hur skolgården upplevs och används. Att skapa en ”lekplats” med klätterställningar, studsmattor, klättermattor och utegym hade kunnat möjliggöra fysiska aktiviteter som inte nödvändigtvis behöver förknippas med sport. Fler sittplatser utplacerade på hela skolgården hade bidragit till att det fanns större valmöjlighet för eleverna att välja var på skolgården de ville vistas. Bord, stolar och möjligheter att sitta utomhus och äta är också önskvärt. Framför allt önskar eleverna att det skulle finnas separata platser för rökare, som är mer strategiskt placerade för att övriga elever ska kunna undvika röklukten.

Några elever önskar *finare grönska* och syftar bland annat på att de träd och buskage som idag finns på skolgården anses vara spretiga (obeskurna), vilket upplevs som mindre fint. Att skapa en minipark eller ett ”grönt rum” där det finns möjlighet att sitta ned och prata tror

eleverna hade bidragit till att skolgårdsmiljön skulle upplevas som både mer trivsamt och lugnare. Genom att anlägga blomrabatter hade skolgården kunnat bli mer färgglad, vilket eleverna tror hade skapat en miljö som man blev gladare av. Fler gräsytor i stället för asfalt skulle dessutom kunna möjliggöra för fler lekar eller för att på fler ställen bara kunna sitta ned och ta det lugnt vid fint väder.

Bland de önskemål eleverna lägger fram är fler sittplatser det vanligast förekommande, bänkar är även det vanligaste svaret eleverna ger på frågan om vad som är viktigt att ha på en bra skolgård.

”Det är viktigt att ha mark som utnyttjas och som kan användas till något vettigt och bra. Att det är ett trevligt välkommande ställe där många kan sitta och umgås” (flicka, enkät H16).

4.3. Sammanfattande jämförelse av skolgårdarna

Nedan jämförs resultaten från undersökningarna på Rönnenskolan och Hagalidskolan tillsammans med resultaten från Abdulahs (2016) studie på Nosabyskolan. Jämförelsen sker utifrån studiens tre teman: upplevelser, användning och utvecklingsmöjligheter. Resultatet sammanfattas gemensamt för att tydligare kunna urskilja eventuella skillnader eller likheter mellan elevernas perspektiv på skolgården.

4.3.1. Upplevelser

Medan eleverna på Rönnenskolan till stor del utgår ifrån de aktivitetsmöjligheter som finns i sina upplevelser om skolgården och nämner att de gärna vill aktivera sig genom både lek, idrott och umgänge, så fokuserar eleverna på Hagalidskolan i större utsträckning på sociala faktorer. Eleverna på Nosabyskolan utgår i likhet med eleverna på Hagalidskolan från sociala faktorer, men upplevelserna inbegriper i större utsträckning även fysiska aktiviteter (Abdulah 2016).

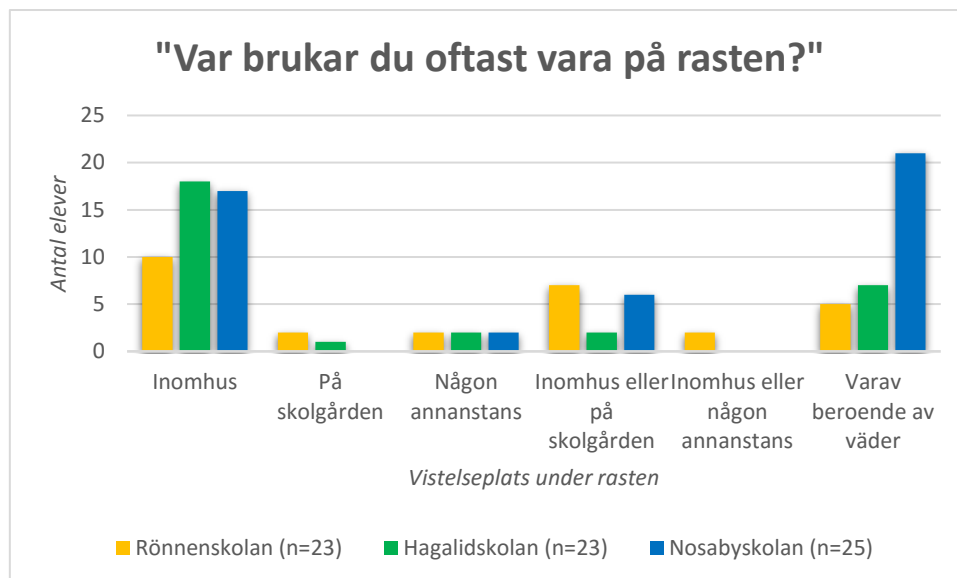
Elever från Rönnenskolan och Hagalidskolan upplever att skolgården inte är anpassad efter elevernas behov och intressen och elever från båda skolor påpekar att skolgården inte upplevs vara *"en riktig skolgård"*. Hur eleverna definierar en riktig skolgård skiljer sig dock åt mellan de två skolorna, där elever på Rönnenskolan framför allt relaterar till att skolgården är liten till ytan och därmed inte rymmer så många möjligheter till aktiviteter. På Hagalidskolan är definitionen starkare förknippad med att skolgården upplevs som mer anpassad för yngre barn, där sittplatser, träd, buskar och annan typ av vegetation känns ogenomtänkt placerade.

Kontrasterande resultat har visats genom studien på Nosabyskolan, där eleverna i hög grad är nöjda med sin skolgård och de aktivitetsmöjligheter som finns där. Eleverna upplever att skolgården, med sitt innehåll av både byggda strukturer och element av vegetation, erbjuder variation och är anpassad efter deras behov och preferenser (Abdulah 2016).

Upplevelserna av skolgården skiljer sig mellan pojkar och flickor på både Rönnenskolan och Hagalidskolan, där pojkarna i högre utsträckning utgår ifrån fysiska aktiviteter i sina berättelser. Skillnaden mellan könen är som tydligast på Hagalidskolan, där *ingen* av flickorna har något intresse av att kunna delta i fysiska aktiviteter på rasterna. På Rönnenskolan är resultatet inte lika anmärkningsvärt, då flickorna ofta deltar i fysiska aktiviteter, men sällan gör det på de platser som upplevs som *"pojkdominerade"*. Någon liknande jämförelse har tyvärr inte varit möjlig på Nosabyskolan, då ingen information om kön samlades in.

4.3.2. Användning

Inomhusvistelsen på skolorna är relativt hög i förhållande till antalet deltagande elever – 10 av 23 på Rönnenskolan, 18 av 23 på Hagalidskolan och 17 av 25 på Nosabyskolan (se Figur 9). På Rönnenskolan och Hagalidskolan är flickorna mer benägna att stanna inomhus under rasterna än pojkarna. Bristen på aktivitetsmöjligheter så väl som årstid och väder är faktorer som inverkar på elevernas val av vistelseplats under rasten. På Nosabyskolan anger dock 21 av eleverna att de tillbringar minst en rast per dag på skolgården under sommarhalvåret, men sällan är ute under vintern (Abdulah 2016).

Figur 9. Diagrammet visar en jämförelse över var elever på de tre skolorna oftast spenderar sina raster. Staplarna under kategorin "varav beroende av väder" visar hur många av de deltagande eleverna som påpekat att vädret påverkar ifall de är inomhus eller utomhus på rasterna.

Skillnader i användning mellan de olika skolgårdarna synliggörs inte minst bland svaren på om eleverna har någon favoritplats på skolgården. På Rönnenskolan är den mest frekvent nämnda favoritplatsen king out-planen, i jämförelse med olika typer av sittplatser på Hagalidskolan. På båda skolor finns vad man kan kalla för "fotbollsskallar". Fotboll är dock en aktivitet som varken flickorna på Hagalidskolan eller Rönnenskolan tycks intressera sig för.

Medan Rönnenskolan och Hagalidskolan har ganska få redskap och anordningar på sina skolgårdar, har Nosabyskolans skolgård en rik variation med alltifrån gungor, klätteranordningar och bollplaner till skateboardramp. Att fler möjligheter till aktivitet ges synliggörs i resultatet genom att eleverna på Nosabyskolan, i större utsträckning än eleverna på de andra två skolorna, använder sig av hela sin skolgård. De redskap och anordningar som finns på skolgården används och uppskattas dessutom i stor utsträckning av eleverna (Abdulah 2016).

På alla tre skolorna är eleverna eniga om att skolgården är viktig, dels för att det är viktigt att själv kunna bestämma om man vill vara inomhus eller utomhus, men även för att det är viktigt att känna att man har en egen plats att gå till under rasten.

4.3.3. Utvecklingsmöjligheter

Elever från alla tre skolor ser potential för utveckling för sin skolgård. På Rönnenskolan är önskemålen starkt förknippade med mer utrymme, fler aktivitetsmöjligheter i form av lek och sport, samt förändringar i den fysiska miljön, där en grönare miljö är önskvärd av såväl estetiska som funktionsmässiga skäl. Både fysiska som sociala faktorer nämns som viktiga för att skapa en skolgård som är anpassad efter elevernas behov och intressen.

På Hagalidskolan är önskemålen starkare förknippade med socialt umgänge, även om det finns ett fåtal elever som önskar fler idrottsrelaterade aktiviteter till skolgården. Majoriteten av eleverna önskar dock fler och mer varierade sittplatser på skolgården. Vad gäller vegetation verkar de flesta eleverna relativt nöjda med det skolgården har att erbjuda, men ett

antal elever tror att integration av sociala funktioner med en mer trivsamt och delvis grön miljö hade bidragit till att skolgården blev mer attraktiv och trivsamt att vistas på.

Eleverna på Nosabyskolan har önskemål som kan förknippas med såväl sociala som fysiska aktiviteter, bland annat gungor och lekredskap. Vegetation önskas för såväl lek som för att skapa en mysigare känsla på skolgården (Abdulah 2016).

Figur 10. Mest frekvent nämnda önskemålen bland eleverna på de tre skolorna (utan inbördes frekvens)

5. Diskussion

Denna studie har undersökt högstadieelevers perspektiv på skolgården. Målet har varit att genom elevernas egna perspektiv kunna utröna ifall skolgårdens yta och mängd grönska har inverkan på hur eleverna upplever och använder sin skolgård. Det har även varit intressant att titta på vilken betydelse skolgården kan ha för eleverna. Litteraturoversikten har belyst hur skolgårdens roll kommit att förändras i takt med att konkurrensen om marken i den täta staden hårdnat. Samtidigt som tillgången till grönytor minskat har en mängd studier påvisat naturens betydelse för människors mentala och fysiska välmående, inte minst för barn.

Nedan diskussion utgår ifrån de frågeställningar jag ämnat besvara i och med detta arbete.

5.1. Hur upplever och använder högstadieeleverna sin skolgård och vilka förändringar uppfattar eleverna behövs på skolgården?

Många av de skillnader som går att uttyda genom resultatet härleds tillbaka till skolgårdens fysiska utformning. Det har genom resultatet blivit tydligt att de förutsättningar för aktivitet som eleverna uppfattar ges på skolgården också är grundläggande för hur eleverna upplever och använder sin skolgård. Skolgårdens utformning tycks således ha stor påverkan på hur eleverna använder sig av den (jfr. Dymont & Bell 2007; Titman 1994).

De mest anmärkningsvärda fynden i denna studie är gällande flickors respektive pojkars användning av skolgården. Resultatet har visat att många elever väljer att stanna inomhus under rasterna och att detta är vanligare bland flickor än pojkar. Även rastaktiviteterna skiljer sig åt då pojkar i större utsträckning än flickor är fysiskt aktiva på rasten. Det finns med andra ord ett behov av att i planeringen av skolgårdar synliggöra detta för att möjliggöra för skolgårdar som i lika stor utsträckning främjar flickors fysiska aktivitet. Likväl finns det ett behov av att skolgårdar i högre grad anpassas efter elevernas ålder, för att så långt som möjligt kunna tillgodose de behov och intressen eleverna har. De hinder som presenterats i såväl denna studie som i Palowski et al's (2014) studie – framför allt brist på aktivitetsmöjligheter - indikerar att elevernas rastaktiviteter i stor utsträckning påverkas av de fysiska förutsättningar som ges. Som en av de deltagande flickorna i studien påpekar "[...] finns det inget att göra så gör du inget" (flicka, intervju R2).

På både Rönnenskolans och Hagalidskolans är bollplaner de huvudsakliga anordningarna på skolgården, vilket enligt elevernas generella preferenser ger bättre förutsättningar för pojkar att aktivera sig på rasten än flickor (jfr. t.ex. Palowski et al. 2015; Paechter & Clark 2007). En liknande jämförelse av Nosabyskolans elever är dessvärre inte möjlig då pilotstudien inte samlat in information om kön. Resultatet indikerar dock att Nosabyskolans elever i högre grad känner sig nöjda med skolgården, vilket skulle kunna förklaras av att Nosabyskolans skolgård, i jämförelse med både Rönnenskolans och Hagalidskolans, erbjuder en rikare variation av redskap, anordningar och möblemang. Eleverna på Nosabyskolan var dessutom mer benägna att vistas utomhus vid fint väder än eleverna på de två andra skolorna. Då två tredjedelar av de deltagande eleverna från Nosabyskolan var flickor pekar resultatet därtill på att en varierad utemiljö i högre grad uppskattas och används av såväl pojkar som flickor.

Liksom Lieberg (1992) konstaterar har de aktiviteter eleverna sysselsatte sig med när de var yngre ersatts med nya, som av resultatet att döma i större utsträckning är förknippade med sociala aktiviteter där sittplatserna fått större betydelse för rastaktiviteterna. Detta gäller både flickor och pojkar. Flera elever belyser att de upplever sin nuvarande skolgård som sämre

anpassad efter deras intressen än de skolgårdar de hade när de var yngre. Tidigare studier har betonat att yngre barn ofta har fler redskap och anordningar både inomhus och utomhus som är anpassade efter deras ålder än vad äldre barn har (Palowski et al. 2015). Detta kan, tillsammans med andra faktorer, vara en av faktorerna bakom att barns fysiska aktivitet avtar med åldern (se t.ex. Pagels et al. 2014). Sett ur ett perspektiv där skolgården utgör en hälsopotential för barnen (Nordström 2014) borde det vara lika självklart att utveckla högstadieskolgårdar i samma utsträckning som förskole- och skolgårdar för yngre barn.

5.2. Vilken betydelse kan skolgårdens yta och mängd grönska ha för elevernas upplevelser, användning och önskemål?

Skolgårdens storlek har visat sig kunna inverka på elevernas rastaktiviteter.

Rekommendationer från Boverket understryker att en skolgård bör vara minst 3000 m² för att kunna upprätthålla nödvändiga kvaliteteter för lek och socialt samspel (Boverket 2015; de Laval & Åkerblom 2014), trots detta upplevs Rönnenskolans skolgård med sina drygt 3900 m² generellt som för liten. Brist på utrymme ger bland annat upphov till upplevd trängsel och svårigheter att dra sig undan. I kontrast till Boverkets (2015) och Malmö stads (2011) rekommendationer om 30 m² per barn för barn i förskola, har eleverna på Rönnenskolan enbart 12 m² per elev att tillgå under rasterna. Skolgården uppfattas därigenom inte kunna tillgodose elevernas behov av lek, idrott och umgänge.

Trots att utrymme kan framhållas som en grundläggande förutsättning för platsens innehåll och utformning (Kristensson 2003) bildar inte utrymmet på egen hand en kvalitativ skolgård. Utformningen som sådan måste anpassas efter eleverna för att få till stånd en väl utvecklad skolgård. Detta blir inte minst tydligt på Hagalidskolan, där eleverna har tillgång till en stor skolgård men ändå upplever att det inte finns något att göra. Skolgården är uppdelad i flera mindre områden med större mängder vegetation av olika slag, men i elevernas ögon uppfattas dessa delområden av skolgården enbart som utfyllnad då dessa saknade innehåll lämpligt för sociala eller fysiska aktiviteter. I detta avseende får således ytan och mängden grönska mindre betydelse för hur skolgården upplevs och används.

Liksom vad gäller yta skapar inte vegetationen på egen hand kvaliteter, utan måste förstås i ett större sammanhang. Grönska av olika slag är ett önskvärt inslag på skolgårdarna och är ett element som kan bidra med mervärde beträffande så väl estetik som lek och vistelse. Med tanke på skolorna idag tenderar att ligga längre ifrån hemmet är grönska ett viktigt inslag då det kan bidra till en naturkontakt som barn och unga annars har begränsad tillgång till (se ex. Nordström 1998), att anpassa även de gröna miljöerna till elevernas behov och intressen kan således skapa ökad naturkontakt. Tonåringars preferenser för naturen har i tidigare forskning ifrågasatts, Kaplan och Kaplan (2002) menar att tonåringar tar en time out från naturen, men studier har även visat att naturen ofta är ett framträdande element på många platser som ungdomar använder och värdesätter (Owens & McKinnon 2009). Trots att materialet i denna studie är begränsat finns indikationer i resultatet som kan relateras till Owens och McKinnons (2009) resultat. Eleverna efterfrågar mer vegetation på sina skolgårdar och saknar möjligheter att umgås i gröna miljöer. Dock behöver grönskan integreras med byggda strukturer för både social och fysisk aktivitet för att användbarheten av skolgården ska öka (jfr. Jansson et al. 2014, Mårtensson et al. 2014). Eleverna nämner själva att vegetation inte enbart skulle kunna bidra till att göra skolgårdarna finare, utan även gör en gladare och kan verka lugnande när skolan är stressig. Framför allt eleverna på Rönnenskolan uttrycker att de skulle vilja ha en grönare skolgård. Detta resultat skulle kunna förstås genom att majoriteten av eleverna i den

deltagande klassen bor i en urban miljö och således inte har samma tillgång till naturmiljöer som eleverna på Hagalidskolan och Nosabyskolan, där omgivningen är av mer lantlig karaktär.

5.3. Vilken betydelse kan skolgården ha för högstadiel elever?

Sett till hur skolgårdarna utvecklats de senaste åren, där konkurrens om mark och brist på riktlinjer påverkat utvecklingen på ett ofördelaktigt sett, är det viktigt att betona den betydelse eleverna anser att skolgården har. I såväl enkätsvar som i intervjuer har både pojkar och flickor varit eniga om att skolgården fyller en viktig funktion i deras vardagsliv. Skolgården ses som väldigt betydelsefull då eleverna på egen hand kan välja hur de ska förfoga över tiden mellan lektionerna, men framför allt ger skolgården eleverna en plats som är deras.

Skolgården är en del av barns och ungas vardagsmiljö fem dagar i veckan. Den är en plats som, trots att den inte alltid upplevs som särskilt bra eller används särskilt väl, kan fylla en funktion för såväl självbestämmande, trygghet och socialt umgänge. Det senare blir dessutom allt viktigare i samband med att eleverna blir äldre (jfr. Lieberg 1992). I takt med att allt mer av den allmänna marken försvinner (SCB 2003), blir det dessutom viktigt att lyfta betydelsen av skolgården även på en högre nivå. Genom att skolgårdarna utvecklas till att bli mer mångfunktionella finns möjlighet att främja såväl ekologisk, social som ekonomisk hållbarhet. Det kan ske genom att skolgården, efter skoltid, utvecklas till mötesplats eller lekplats för stadens invånare (Boverket 2015), genom att fungera som en del av stadens grönstruktur för att stärka städens resiliens (Ioja et al. 2014), samt för att möjliggöra för lärande för både elever och övriga invånare i staden (Olsson 1998). Därtill kan utveckling av skolgårdarna skapa större tillgång till gröna miljöer, vilket i sin tur kan främja barns och ungas vardagliga naturkontakt. Genom att lyfta skolgårdens potentiella betydelse ur ett helhetsperspektiv är det möjligt att göra skolgården till en viktigare del av planeringen.

Även om äldre barns behov och preferenser skiljer sig från de av yngre barn har denna studie visat att skolgården kan ha stor betydelse i elevernas vardagsliv. Tidigare forskning har visat att alla människor har ett behov av naturkontakt (Kellert 1993) och tonåringar bör inte vara något undantag.

5.4. Slutsatser

Elevernas upplevelser och användning av skolgården är starkt förknippade med skolgårdens utformning, funktion och sammansättning. Skillnader mellan pojkars och flickors fysiska aktivitet har påvisats, varför det är viktigt att skolgården utvecklas genom aspekter som inte enbart kopplar an till sport. För att främja ökad utevistelse bland högstadiel elever bör skolgården således kunna erbjuda ett flertal olika aktiviteter – såväl fysiska som sociala, inte minst för att en rik variation i utemiljön visat sig kunna medföra en ökad användning av hela skolgården.

Enligt forskning kan skolgårdens sammansättning vara en primär faktor för hur barn och unga använder skolgården (t.ex. Jansson et al. 2014, Mårtensson et al. 2014). Denna studie har, trots begränsat urval, visat att skolgårdens sammansättning inverkar på hur eleverna upplever och använder den. Varken yta eller mängd grönska kan förstås på egen hand, utan är faktorer som tillsammans med andra förhållanden inverkar på den totala upplevelsen. För att öka

skolgårdens användbarhet bör därför gröna ytor och ytor för socialt umgänge och fysiska utmaningar i större utsträckning integreras med varandra.

Trots att skolgårdarna som inkluderats i denna studie många gånger upplevs som bristfälliga, har de deltagande eleverna påpekat betydelsen av skolgården utifrån deras självbestämmande, rekreation och trygghet. Även om det behövs mer forskning på området pekar denna studie mot att skolgårdens betydelse för eleverna inte avtar med åldern, men däremot behöver den bättre kunna möta elevernas utveckling i takt med att deras behov och intressen förändras.

5.5. Reflektioner och rekommendationer för fortsatta studier inom ämnet

Under arbetets gång har jag upptäckt att högstadieelever som grupp är relativt osynliga i diskussionen kring skolgården. Jag skulle därför vilja föreslå mer djupgående studier inriktade på högstadieelevers perspektiv på skolgården. Då det idag finns skolgårdar som helt saknar egen skolgård vore det intressant att undersöka hur detta upplevs av eleverna. Hur kan avsaknaden av skolgård inverka på faktorer som exempelvis umgänge, fysisk aktivitet och återhämtning? Vad händer när man tar bort förutsättningarna för utevistelse inom begränsat område och hänvisar eleverna till allmän plats?

Då denna studie indikerat att skolgården i större utsträckning behöver kunna anpassas efter elevernas ålder, intressen och behov vore det även intressant att undersöka hur skolgården skulle kunna utvecklas till att bli mer flexibel i sin utformning.

6. Referenser

- Abdulah, M. (2016). *Högstadieläraupplevelser och användning av en nutida skolgård : inspiration för skolgårdsutveckling* (Kandidatarbete inom landskapsarkitektur). SLU Alnarp
- Almstedt Jansson, M. et al. (2011) *Naturvårdskedjan: för en effektiv naturvård*, SLU Centrum för biologisk mångfald, 47-94
- Bell, S., Thompson, W. C., Travlou, P. (2003). Contested views of freedom and control: Children, teenagers and urban fringe woodlands in Central Scotland. *Urban Forestry & Urban Greening*, 2(2), 87-100
- BFS 2015:1 FRI. *Boverkets allmänna råd om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet.*
- Björklid, P. & Nordström, M. (2007). Environmental child-friendliness: Collaboration and future. *Children, Youth and Environments* 17(4), 388-401.
- Boldemann, C. (2014). Utemiljön och barns hälsa. I de Laval, S. (red.) *Skolans och förskolans utemiljöer – kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Stockholm: Skolhusgruppen
- Boverket (2016). *Information om statsbidrag för upprustning av skollokaler och av utemiljöer vid skolor, förskolor och fritidshem*. Karlskrona: Boverket
- Boverket (2015). *Gör plats för barn och unga. En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. Karlskrona: Boverket
- Boverket (2013). *Planera för rörelse - En vägledning om byggd miljö som stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen*. Karlskrona: Boverket
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2 uppl. övers. Björn Nilsson. Malmö: Liber
- Cele, S. (2014). Lyssnar du på riktigt? Kritiska punkter om barns delaktighet i planeringen. I de Laval, S. (red.) *Skolans och förskolans utemiljöer – kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Stockholm: Skolhusgruppen
- Cele, S. (2005). On foot in the city of children. *Nordisk arkitekturforskning*, (1), 85-98.
- De Laval, S. & Åkerblom, P. (2014). Hur kan noll kvadrat kallas tillräckligt stort? I de Laval, S. (red.) *Skolans och förskolans utemiljöer – kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Stockholm: Skolhusgruppen
- Delshammar, T. & Fors, H. (2010). *Gröna och blå strukturer för en hållbar stadsutveckling*. Sveriges lantbruksuniversitet
- Dyment, E. J. & Bell, C. A. (2007). Active by Design: Promoting Physical Activity through School Ground Greening. *Children's Geographies*, 5(4), 463-477
- Eniro (2016). <http://kartor.eniro.se/>

- Faber Taylor, A. & Kuo, E. F. (2006). Is contact with nature important for healthy child development? State of the evidence. Spencer, C. & Blades, M. (red.) *Children and Their Environments*, 124-140. Cambridge, Storbritannien: Cambridge University Press
- Fjørtoft, I., Löfman, O. & Halvorsen Thorén, K. (2010). Schoolyard physical activity in 14-year-old adolescents assessed by mobile GPS and heart rate monitoring analysed by GIS. *Scandinavian Journal of Public Health*, 38(5), 28-37
- Flyvbjerg, B. (2003). Fem missförstånd om fallstudieforskning. *Statsvetenskaplig Tidskrift* (106, 3), 185-206
- Grahn, P., Mårtensson, F., Lindblad, B., Nilsson, P. & Ekman, A. (1997). *Ute på dagis – Hur använder barn daghemsgården? Utformningen av daghemsgården och dess betydelse för lek, motorik och koncentrationsförmåga*. Movium, Sveriges Lantbruksuniversitet Alnarp, Hässleholm
- Hedblom, M. & Gyllin, M. (2009). *Övervakning av biologisk mångfald och friluftsliv i tätorter – en metodstudie*. Stockholm: Naturvårdsverket.
- Ioja, I. C., Gradinaru, R. S., Onose, D. A., Vanau, O. G. & Tudor, C. A. (2014) The potential of school green areas to improve green connectivity and multifunctionality. *Urban Forestry & Urban Greening* 13, 704-713
- Jansson, M. (2014). Green space in compact cities: the benefits and values of urban ecosystem services in planning. *Nordic Journal of Architectural Research*, 26(2), 139-160
- Jansson, M. (2008). Children's Perspectives on Public Playgrounds in Two Swedish Communities. *Children, Youth and Environments*, 18(2), 88-109
- Jansson, M., Gunnarsson, A., Mårtensson, F. & Andersson, S. (2014). Children's perspectives on vegetation establishment: Implications for school ground greening. *Urban Forestry & Urban Greening*, 13, 166-174
- Jim, C.Y. (2004). Green-space preservation and allocation for sustainable greening of compact cities. *Cities* 21(4), 311-320.
- Kaplan, R. & Kaplan, S. (2002). Adolescents and the Natural Environment: A Time Out? Khan, Jr. H. P & Kellert, R. S. (red.) *Children and Nature. Psychological, Sociocultural and Evolutionary Investigations*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press
- Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature: A psychological perspective*. New York: Cambridge University Press.
- Kellert, S. (1993). Introduction. S.R. Kellert & E.O. Wilson (red.) *The Biophilia Hypothesis*. Washington, DC: Island Press/Shearwater.
- Kellert, R. S. (2002) Experiencing Nature: Affective, Cognitive, and Evaluative Development in Children. Khan, Jr. H. P & Kellert, R. S. (red.) *Children and Nature. Psychological, Sociocultural and Evolutionary Investigations*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press
- Koch, E. (2015). Skolgårdar får inte plats. *Lärarnas tidning*. Stockholm: Lärarförbundet
- Kristensson, E. (2003). *Rymlighetens betydelse. En undersökning av rymlighet i bostadsgårdens kontext*. Lund: LTH

- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lieberg, M. (1992). *Att ta staden i besittning: om ungas rum och rörelser i offentlig miljö*. Diss., Lunds Universitet
- Lindholm, G. (1998). Skolgården – en stereotyp i lösning? Olsson, T et al. *Människans natur Det grönas betydelse för vårt välbefinnande*, 28-37. Stockholm: Bygghörsningsrådet.
- Lisberg Jensen, E. (2011). Humanekologiskt perspektiv på barns naturkontakt. Mårtensson, F., Lisberg Jensen, E., Söderström, M. & Öhman J. (red.) *Den nyttiga utomhusvistelsen - Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang*, 25-54. Bromma: Naturvårdsverket
- Lucas, J. A. & Dymont E. J. (2010). Where do children chose to play on the school ground? The influence of green design. *Education 3-13*, 38(2), 177-189
- Malmö stad (2011). *Starta förskola. Lagkrav och miljöförvaltningens råd*. Malmö: Miljöförvaltningen
- Malmö stad (2010). *Lekvärdesfaktor på förskolegårdar i Malmö – med syfte att nå en hög lekvalitet*.
- Millenium Ecosystem Assessment (2005). *Ecosystems and Human Well-being: Synthesis*. Washington, DC: Island Press
- Moore, R.C. & Wong, H. (1997). *A natural way of learning: The experience of the Washington environmental yard*. Berkeley, CA: MIG Communications.
- Mårtensson, F. (2012). Hälsöfrämjande äventyr med naturen som distraktion. *Socialmedicinsk tidskrift* 89(3). 224-231
- Mårtensson, F. (2008). Hur sand mellan tårna blir skönt. Ingår i SLU Alnarps klimatantologi *Alnarps forskare om klimatförändringen*
- Mårtensson, F. (2004). *Landskapet i leken. En studie av utomhuslek på förskolegården*. Diss., Sveriges Lantbruksuniversitet Alnarp
- Mårtensson, F., Jansson, M., Johannson, M., Raustorp, A., Kylin, M. & Boldemann, C. (2014). The role of greenery for physical activity play at school grounds. *Urban Forestry & Urban Greening*, 13, 103-113
- Mårtensson, F., Boldemann, C., Söderström, M., Blennow, M., Englund, J-E. & Grahn, P. (2009). Outdoor Environmental Assessment of Attention Promoting Settings for preschool children – part of salutogenic concept. *Health and place* (15), 1149-1157
- Mäkinen K., Tyrväinen L. (2008). Teenage experiences of public green spaces in suburban Helsinki. *Urban For Urban Green* (7), 277–289
- Niemelä, J., Saarela, S-R., Söderman, T., Kopperoinen, L., Yli-Pelkonen, V., Väre, S. & Kotze, D. J. (2010). Using the ecosystem services approach for better planning and conservations of urban spaces: a Finland case study. *Biodiversity and Conservation* (19), 3225-3243

- Nordström, M. (2014). Med eller utan skolgård – gör det någon skillnad? I de Laval, S. (red.) *Skolans och förskolans utemiljöer – kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Stockholm: Skolhusgruppen
- Nordström, M. (1998). Barndomens landskap formar vår identitet. Olsson, T et al. *Människans natur Det grönas betydelse för vårt välbefinnande*, 8-19. Stockholm: Bygghusförhållningsrådet.
- O'Brien, L. & Murray, R. (2007). Forest School and its impacts on young children: Case studies in Britain. *Urban Forestry & Urban Greening*, 6, 249-265
- Olsson, T. (1998). *Gröna skolgårdar Erfarenheter från ett projekt*. Stad & land (158).
- Owens, P. E., McKinnon, I. (2009). In pursuit of nature: The role of nature in adolescents lives. *Journal of Developmental Processes*, 4(1), 43-58
- Paechter, C. & Clark, S. (2007). Learning gender in primary school playgrounds: findings from the Tomboy Identities Study. *Pedagogy, Culture & Society*, 15(3), 317-331
- Pagels, P., Raustorp, A., Ponce De Leon, A., Mårtensson, F., Kylin, M. & Boldemann, C. (2014). A repeated measurement study investigating the impact of school outdoor environment upon physical activity across ages and seasons in Swedish second, fifth and eighth graders. *BMC Public Health*, 14(803)
- Palowski, S. C., Tjørnhøj-Thomsen, T., Schipperijn, J. & Troelsen, J. (2015). 'Like a soccer camp for boys': A qualitative exploration of gendered activity patterns in children's self-organized play during school recess. *European Physical Education Review*, 21(3), 275-291
- Palowski, S. C., Tjørnhøj-Thomsen, T., Schipperijn, J. & Troelsen, J. (2014). Barriers for recess physical activity: a gender specific qualitative focus group exploration. *BMC Public Health*, 14(639)
- Pyle, M. R. (2002) Eden in a Vacant Lot: Special Places, Species, and Kids in the Neighborhood of Life. Khan, Jr. H. P & Kellert, R. S. (red.) *Children and Nature. Psychological, Sociocultural and Evolutionary Investigations*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press
- SCB (2003). Markanvändningen i tätorter 2000 och förändringar 1995-2000. *Sveriges officiella statistik, Statistiska meddelanden MI 14 SM 0201*. <http://www.scb.se/statistik/MI/MI0804/2003M00/MI14SM0201.pdf> (2016-05-16)
- SFS 2010:900. *Plan- och bygglag*.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2015). *Skolgården – Förvaltning och utveckling av förskole- och skolgårdar*. Linköping: LTAB
- Söderström, M., Mårtensson, F., Grahn, P., Blennow, M. (2004). Utomhusmiljön i förskolan. Betydelse för lek och utevistelse. *Ugeskrift for laeger*, 166(36), 3089-3092
- Titman, W. (1994). *Special Places, Special People: Hidden Curriculum of School Grounds (Curriculum Management)*. Storbritannien: Southgate Publishers
- Trost, J. (1994). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur

UR Samtiden – Gör plats för barn och unga (2015). *Planera friyta för barn och unga*.
[online]. <http://urplay.se/program/191459-ur-samtiden-gor-plats-for-barn-och-unga-planera-friyta-for-barn-och-unga> (Hämtad 2016-05-12)

Wånge, Kjellsson, A. (2014). 20 års erfarenheter från Lund. I de Laval, S. (red.) *Skolans och förskolans utemiljöer – kunskap och inspiration till stöd vid planering av barns utemiljö*. Stockholm: Skolhusgruppen

Öhman, J. (2011). Pedagogiska perspektiv på barns naturkontakt. Mårtensson, F., Lisberg Jensen, E., Söderström, M. & Öhman J. (red.) *Den nyttiga utomhusvistelsen - Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang*, 119-134. Bromma: Naturvårdsverket

Bilagor

Bilaga 1. Enkät

Din skolgård

1. Var brukar du oftast vara på rasten? *Berätta gärna om det är olika beroende av årstid, väder eller andra faktorer.*

- På skolgården
- Inomhus
- Någon annanstans - var då?

2. Hur ofta tillbringar du mer än 15 minuter av rasten på skolgården?

- Alla raster
- Minst en rast per dag
- Mer sällan

3. Vad tycker du om din skolgård? Varför?

4. Vilken är din favoritplats på skolgården? *Berätta!*

5. Vad brukar du göra på din favoritplats?

6. Vad skulle du vilja göra på din skolgård som du inte kan göra idag?

7. Om du fick önska vad som helst till din skolgård eller hur den skulle se ut, vad/hur skulle det vara?

8. Vad tycker du är viktigt att ha på en bra skolgård?

9. Finns det något mer du vill berätta om din skolgård?

Kön: _____

Skola och klass: _____

Bilaga 2. Intervjuguide

1. Hur ofta brukar du vara ute på skolgården under rasterna?
2. Är det många som är ute under vintern?
3. Är det många som är ute under sommaren?
4. Hade du velat kunna göra fler saker ute på skolgården under vintern? Till exempel vad?
5. Vad brukar du göra på skolgården under rasten?
6. Vad brukar dina kompisar göra?
7. Är det viktigt för dig att du kan göra dessa saker?
Finns det något som hade gjort dom här sakerna skulle bli bättre? Exempelvis fler redskap/möbler/mer vegetation/grönska
8. Om du jämför med vad du gjorde på skolgården när du var yngre, upplever du att skolgården är lika mycket anpassad till dig nu som då? *Om nej, varför?*
9. Om man utgår ifrån att ungdomar bara sitter och pratar på rasterna, hade rasten då fungerat lika bra om man tagit bort allt utom sittplatserna eller är det bra att det finns olika delar på skolgården som går att använda på olika sätt?
10. Om du fick vara med och planera skolgården från början, vad hade du valt att lägga till då? *Antingen något som finns och som du vill ha mer av, eller något som inte finns.*
11. Är det något du önskar var annorlunda med din skolgård?
12. Finns det något som du tycker är onödigt och som borde tas bort, varför i så fall?
13. Tror du att det är viktigt med grönska, t.ex. träd, buskar och kullar, på en skolgård?
14. Vad hade du tyckt om att ha till exempel fruktträd eller bärbuskar på skolgården?
15. Vad tycker du om din skolgårds storlek?
16. Hade det varit bättre/sämre om den var större/mindre?
17. Hur viktigt tycker du att det är med en skolgård?
18. På en skala 1-10, hur bra tycker du att din skolgård är?
19. Vad är det som gör att du tycker så?
20. Är det något mer du vill berätta om din skolgård?

Informationsbrev

Hej!

Mitt namn är Andrea Eriksson och jag läser mitt sista år på masterprogrammet i hållbar stadsutveckling vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). För närvarande skriver jag mitt examensarbete som kommer att handla om skolgårdar för högstadieelever.

Varje vardag går ca två miljoner barn och unga till skolan i Sverige. Där tillbringar de ungefär åtta timmar om dagen under nio år. Det finns en hel del forskning som visar att det är viktigt för barn och unga att ha tillgång till en bra skolgård, då utomhusvistelse under skoldagen kan stärka barnens koncentrationsförmåga och sociala utveckling. Det finns däremot inte så mycket kunskap om högstadieelevers egna perspektiv på skolgården, varför syftet med min studie är undersöka hur högstadieelever upplever och använder sin skolgård samt vilken betydelse skolgårdens utformning kan ha för detta.

Studien genomförs som en enkätundersökning med hela klassen samt intervjuer med 4-6 elever. Intervjuerna kommer att spelas in. Medverkan är helt frivillig och varje elev och förälder har också rätt att avbryta medverkan under studiens gång. Det insamlade materialet kommer inte att spridas eller användas för något annat än för studiens syfte. Eleverna kommer att avidentifieras vilket innebär att inga personuppgifter kommer att framgå när studien redovisas. Uppsatsen kommer att publiceras på internet (stud.epsilon.slu.se) så snart den blivit betygsatt. Materialet kan därefter eventuellt komma att användas även i vetenskaplig publicering. Om du har frågor och funderingar kring studien eller ditt deltagande är du välkommen att kontakta mig eller min handledare.

Skriv på och lämna in lappen om samtycke för att godkänna ditt barns medverkan i studien!

Tack för din medverkan

Vänliga hälsningar,

Författare: Andrea Eriksson

E-post: aaen0006@stud.slu.se

Handledare: Märিত Jansson

E-post: marit.jansson@slu.se

SAMTYCKE TILL DELTAGANDE I STUDIEN

Högstadiееlevens upplevelser och användning av skolgården

Härmed godkänner jag mitt barns deltagande i studien. Jag är medveten om att de uppgifter som hen lämnar endast kommer att användas till den avsedda studien och att dessa hanteras och redovisas så att mitt barn är anonymt. Jag är även medveten om att intervjuerna kommer att spelas in på band. Jag och mitt barn har fått skriftlig respektive muntlig information om detta, samt om studiens syfte.

Jag är också informerad om att jag när som helst kan avbryta mitt barns deltagande i studien utan närmare förklaring. Hens material tas då omedelbart bort och förstörs.

Ort:..... Datum:

.....

Målsmans underskrift

.....

Namnförtydligande

Elevens namn